

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

Samlinger

til

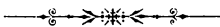
Jydsk Historie og Topografi.

~~~~~  
2. Række. II. Bind.  
~~~~~

Udgivet

af

det jydsk historisk-topografiske Selskab.

.

Aalborg.

Marinus M. Schultz's Forlag.

Trykt i Stiftsbogtrykkeriet.

1889—90.

Friherren paa Herningholm.

Af Emil Flindt.

Midt i Jylland, seks Mil øst for Ringkjøbing, ligger Kirkebyen Herning i Hammerum Herred. Den er nu vel kjendt, siden der er kommen Jærnvæg dertil, og denne Oase i Ørkenen synes at have gode Betingelser for Opkomst i en nær Fremtid. Stedet er nemlig frugtbart, og smilende Enge strække sig langs Herningholms Aa; men straks udenfor ligger Gullestrup Hede og den store Knudmose, der forhen var en Sø. I tidligere Tid var Byen meget afsondret, da den laa saa langt fra nærmeste Kjøbstad og var omsluttet af den golde Hede.

Hvor Karup Flade skærer sig ind mellem Herning og Gjellerup Sogne laa oprindelig syv Gaarde, der efter deres Beliggenhed betegnedes med Fællesnavnet Vig. Dette Gods kom tidlig under Kirken — et Lovhævd af Hardsyssel Ting 1405 udviser, at Hr. Peder Povlsen i Skarrild havde indvordet Vig m. m. for Vor Frues og Ribe Bispedømmes rette Gods. Paa Reformationstiden maa Vig sammen med alt det øvrige Bispegods være kommen under Kronen, der atter 1579 ved Mageskifte afhændede det til Josva von Qvalen.

Denne var en Adelsmand af holstensk Æt og en af de Tyskere, der med Kong Kristian 3. i saa rigelig Mængde strømmede her ind i Landet, hvor de baade fik store Løn og ofte betydelige Godser som Gave af Kongen eller erhvervede dem ved Kjøb af Kronen. I Tidsrummet 1566—72 havde Josva v. Qvalen haft Hagenskov med Bog Herred i Pant for 20,000 Dlr.; Ø Kloster (nu Oksholm) havde han i Len 1566—73 og Haldsted paa Laaland 1571—77. Han havde

1559—67 Ansættelse først som Ritmester og siden som Oberst, deltog som Hovedsmand for en Fane Ryttere i den nordiske Syvaarskrig, og var med i Slaget ved Svarteraa. For øvrigt frembød hans Vandel, saa vidt bekjendt, intet usædvanligt; han havde bygget sig en Gaard i Nærheden af Vig, som han havde kaldt Qvalholm eller, som Almuen udtalte det, Kvaalsholm. Men da han havde tilbyttet sig Vig, opførte han der et prægtigt Herresæde, idet han nedrev Qvalholm og brugte Byggematerialierne derfra til den ny Gaard. Denne fik Navnet Herningholm, men beholdt dog i Folkemunde lige til vore Dage det oprindelige Navn Vig.

Herningholms Borggaard kom til at bestaa af tre toetages Fløje, af hvilke den midterste endnu er bevaret. Vest for Borggaarden laa den udstrakte Ladegaard, der ved en Grav var skilt derfra. Til de tre Sider var hele Gaarden omgivet af Volde og Grave, medens Fæstningsværkerne paa den østlige Side erstattedes af en Sø eller dog et sid Engdrag. Ud for Ladegaardens fire Hjørner var der i Volden indbygget fire solide Taarne. Gaarden var altsaa vel indrettet til Forsvar, og at den ogsaa har været forsynet med Skyts, fremgaar af, at der for et halvt Hundrede Aar siden fandtes to Kanoner i Graven, som nu er det eneste, der er tilbage af Fæstningsværkerne.

Om det forholder sig rigtigt, som Sagnet beretter, at en Løngang førte fra Borggaarden til Gjellerup Kirke, er vel mer end tvivlsomt, ihvorvel man i gamle Dage satte stor Pris paa saadanne hemmelige Passager og Rum, som under særlige Forhold kunde finde Anvendelse. Sikkert er det derimod, at der i den Fløj af Herningholm, som endnu staaer, findes Rester af en anden skjult Gang fra nordre Ende af øvre Stokværk til søndre Ende af nederste, hvor den munder ud i et mørkt Rum, som ellers ingen Udgang har.

Josva v. Qvalen levede ikke længe efter, at han havde faaet Herningholm opført; thi omtrent 1585 giftede hans Enke sig anden Gang. Hendes Navn var Malene eller Magdalene, og hun hørte til en gammel jysk Adelsæt, som førte tre Roser i Vaabenet, og som allerede nævnes midt i det fjortende Aarhundrede, dog uden særligt Slægtnavn. Det var længere ned i Tiden, at en Gren af denne Familie kaldte sig Lange, medens en anden Gren — den, hvortil Fru Malene hørte —

havde optaget Navnet Munk efter en anden Æt (med Guldbjælke i Vaabenet), fra hvilken den paa Spindesiden stammede.

Begge disse Grene af samme Slægt havde gennem et Par Aarhundreder været vel ansete, rige og mægtige og kunne paa det Tidspunkt, da de Begivenheder, der ere Gjenstand for nærværende Skildring, foregaa, siges netop at have kulmineret i Henseende til Magt og Rigdom saa vel som til Talrighed. Fru Malenes Farfader var den bekjendte Rigsraad Mogens Munk til Volstrup, Landsdommer i Jylland, som — for øvrigt med Urette¹⁾ — siges at have bragt Kong Kristian 2. de jyske Herrers Opsigelsesbrev, da han paa Vejen til Hertug Fredrik traf Kongen i Vejle. Hendes Fader Oluf Munk til Palsgaard, Volstrup, Tvis og Kvistrup var ligeledes en betydelig Mand. Han blev i Aaret 1533 som ganske ung udvalgt til Bisp i Ribe efter sin Farbroder Iver og havde derfor Sæde i Rigens Raad. 1536 blev han sammen med de øvrige Bisper fængslet af Kongen og slap først fri efter et helt Aars Fangenskab paa Betingelse af, at han skulde gifte sig. Det gjorde han da og fik til Hustru en rig holstensk Dame, Drude Kajsdatter Rantzau. Sit øvrige Liv brugte han til at skrabe Gods sammen, hvilket lykkedes ham ganske vel. Blandt andet ved at laane Kongen Penge opnaaede han store Len, som han udnyttede paa bedste Maade til sin egen Fordel. Han kom for anden Gang ind i Rigens Raad og døde 1569 som en rig og anset Mand.

Ogsaa Fru Malenes fjærnere Frænder vare mægtige; hun var Søskendebarn til Marsken Peder Munk til Estvadgaard og hans Broder Ludvig til Nørlund, hvis Frue var den driftige Ellen Marsvin.

Dog begyndte det kjendelig at gaa ned ad Bakke med Munkslægten; den frembragte herefter ingen betydelige Mænd og skød endog vilde Skud — Hans Munk til Visselberg blev i Følge Dom af 29. Maj 1616 halshugget, fordi han havde haft at gjøre med tre Kvinder, der vare kjødelige Søstre, hvilket Datiden betragtede som Kætteri (Blodskam)²⁾. Nogle af Familiens Medlemmer fik en ringe Lykke — ikke mindst Fru Kirsten, som var Kongens Hustru —, og et halvt Aar-

¹⁾ C. Paludan-Müller: De første Konger af den oldenborgske Slægt. 449 o. fl.

²⁾ Nu til Dags vilde Hans Munk have haft sin borgerlige Ære ganske ubeskaaren. — Moralen skifter!

hundrede senere var den forhen saa talrige Slægt udslukt med Jørgen Munk til Harildskjær, der 1655 døde som sidste Mand.

Ogsaa Fru Malene fik en kummerlig Skæbne, og det gik saaledes til: Da hendes første Husbonde var død, indlod hun sig, endda hun vel var ved de 40 Aar, paa ny i Ægteskab med en Udlænding ved Navn Sigfred von Reinschatt. Her i Landet kaldtes han ofte Sivert Rindskat, og trods de mellem-liggende Aarhundreder lever dette Navn endnu paa Egnen om Herning i bedrøvelig Amindelse¹⁾. Selv kaldte han sig Friherre til Friedberg Scheilatz auf Luterberg (i Steyermark?), men han havde næppe andet tilbage end Titlen, da han kom her ind. Om end skjønt det ikke med Sikkerhed lader sig oplyse, i hvilken Anledning han er kommen til Danmark og da særlig til et saa afsides liggende Sted som Herning, er der dog den største Sandsynlighed for, at han under Syaarskrigen er bleven antaget som Fører for en lille Flok Lejetropper; nogen overordnet Stilling har han ikke haft og har ej heller kunnet det, da han ved Krigens Begyndelse maa have været et ganske ungt Menneske. Maaske har han som Løjtnant eller Fændrik gjort Tjeneste ved Josva v. Qvalens Fane og i Egen-skab af dennes prøvede Krigskammerat siden haft Lejlighed til at komme til Herningholm. Men selv uden denne Formodning kan det ikke undre saa meget, at en saa eventyrlig Karakter, som han var, uformodet dukker op selv midt inde paa Jyllands Hede, hvis jævne Mennesker han let kunde imponere ved sit flotte Væsen og sin tomme Friherretitel.

Over for Fru Malene er Sigfred Reinschatt sikkert op-traadt som en paatrængende Kurmager, til hun har funden det rigtigst at gifte sig med ham; og saaledes blev han da Herre paa Herningholm og kom i Besiddelse af Malene Munks øvrige Ejendomme. Det var ikke noget ringe Gods, han der gik ind til; foruden selve Hovedgaarden havde Fru Malene flere Avls gaarde og i Byen Ribe en anseelig Ejendom, Taarnborg, som hendes Fader havde boet i, medens han var udvalgt Bisp, og som han senere, 1540, købte af Kongen.

Men meget lidt passede Friherren ind i de Forhold, hvor under han kom, eller vel rettere dem, han trængte sig ind i.

¹⁾ E. T. Christensen: Jydske Folkeminder, f. Ex. 3. Saml. Nr. 152, 153, 169 og 170.

At han var Tysker af Fødsel og Sind, var slemt nok; men han var et ualmindelig slet Exemplar af Racen. Ond og grusom var han baade mod sine Folk og sin Hustru og afsindig ødsel med hendes Gods. Næppe havde Brulløbet staaet, før Hr. Sigfred gjorde alt det, som tænkes kunde, til at sprede, hvad der var samlet. Ikke alene holdt han overdaadige Gjæstebud og vilde Jagtselskaber, ved hvilke Vinen flød; ikke nok med, at han solgte bort af sin Hustrus Gods — saaledes Taarnborg til Biskop Hans Laugesen — og gjentagne Gange gjorde store Laan derpaa, meget imod hendes Vilje; men hans barbariske Behandling af Tyendet medførte, at de flyede fra ham, saa at Gaardens Drift blev forsømt; naar der ikke kunde skaffes Folk til at bjærge Sæden i Hus, maatte den jo blive staaende paa Marken og raadne. Friherrens Vildskab tiltog Dag for Dag, og hans Ustyrlighed og Overgreb bragte ham i Konflikt med Bønder og Præster, med Naboe og Udlændinge, jævnbyrdige og Frænder og til sidst med Kongen selv. Da han var saa urimelig mod sine Bønder og Tjenestefolk, at han ingen kunde faa til at tjene sig, lod han sin aldrende Hustru trælle for sig, saa at hun maatte udføre det groveste Arbejde, som hun ikke var opfødt til; men hun fik kun Hug og onde Ord som Tak derfor. Det gik da omsider saa vidt, at hun maatte drage fra ham og klage sin Nød for Kongen, som derpaa lod Hr. Sigfreds Forhold undersøge.

Naar der i det følgende anføres nogle Træk af Sigfred Reinschatts uregelmæssige Liv, er Hensigten dermed for en stor Del at vise, hvor vidt denne Herremand kunde drive det i Henseende til Haardhed mod sine undergivne og lovløs Færd i det hele taget — og det var næsten en Tilfældighed, at han blev draget til Ansvar derfor. Men det maa da vel erindres, at han ikke var nogen dansk Adelsmand, saa at man ingenlunde er berettiget til at overføre hans Lastefuldhed paa hans indfødte danske Standsfæller. Kgl. Majestæts Embedsmand (Lensmanden) paa Lundenæs Ulrik Sandberg, hvem Kongen i Aaret 1608 paalagde at anlægge Sag mod Hr. Sigfred, anfører udtrykkelig som Svar paa dennes Bebrejdelse for, at Lensmanden havde brugt en usømmelig Fremgangsmaade, da han anholdt ham, at efterdi det var en uhørlig og usædvanlig ny Gjærning og Misdaad af en Adelsperson, burde der og at efterfølge en synderlig Proces. Det var velsk Overmod

og Grusomhed, der blev forsøgt indført som en her ukjendt Vare. Friherren undskylder sig med, at han ikke kjendte dansk Lov og Ret, og tilkjendegiver derved, at han efter sin Hjemstavns Lovgivning formentlig havde handlet forsvarlig; men det er nok muligt, at han dermed røber nogen Begrebsforvirring, da de Steyermarkske Love næppe have kunnet være saa afsindige. Vi ville dog intet foregribe, men søge at følge Friherren, saa godt det lader sig gjøre.

Vi træffe ham første Gang i Aaret 1587, da han ligger i heftig Strid med nogle jordegne Bønder, nemlig Lodsejerne til Trælund, Kjærgaard og Hollingholt. Disse tre Bøndergaarde hørte med til det Gods, som 1579 var bleven Josva v. Qvalen og Fru Malene tilskiftet; men det var en ret underlig Handel, idet de først skulde tilfalde dem som Ejendom, naar Kongen kunde komme overens med Bønderne om Kjøbet af Gaardene; indtil da skulde Herremanden have Ret til at nyde de Kronen tilkommende Ydelser deraf.

Da Hr. Sigfred blev Fru Malenes Husbond, optraadte han paa en saadan Maade over for disse Selvejrbønder, at de maatte klage til Kongen, fordi Friherren havde besværet dem paa forskjellig Maade imod al Billighed; samtidig ansøgte Hr. Sigfred om at faa Gaardene aldeles indfriede. D. 24. Marts skriver Kongen til Peder Gyldenstjern¹⁾ og Ludvig Munk, at da der begiver sig megen Tvist, Tvedragt, Irring og Trætte mellem Friherren og disse Bønder, skulle de paa hans Vegne handle med Bønderne, at de oplade Os deres jordegne Rettigheder for det, billigt og Ret kan være. De skulle foreholde Bønderne, at dersom de end blive derved, maa de forvente, at de dog skulle nyde det med Uro og Trætte, som de til dette haft have; og hvad Vi udi de Maade tilbyde og give, det give Vi dem selv mest til bedste. Trods dette Tryk er det ikke lykkedes de to Mænd at bevæge Bønderne til Handelen; thi d. 4. August havde Kongen naadigst beskedet Friherren og Lodsejerne til sig for at gjøre Sagen til Ende. Det blev da foreslaaet, at Bønderne skulde sælge Kongen deres Gaarde for

¹⁾ Det var den Pe'er, som sagde pyt! til Kongen, da han kjørte om Kap med ham og idet han strøg forbi ham, hvilket foranledigede Kongen til at sige: »Jeg vil ingen Pytten mig ha', Pe'er.« — Friherrens Sag med Bønderne er nærmere omtalt i Kolderup-Rosenvinges: Gamle danske Domme IV, 113—118. —

en vis Sum Penge; dog skulde de nyde Afgrøden af den udsaaede Rugsæd og beholde Gaardene til næste Fardag, saa skulde de være forpligtede uden al videre Forhaling at indrømme Hr. Sigfred Gaardene. Denne skulde love, at han vilde eftergive al hvis Dele, Lovmaal, Tiltale og Forfølgning, som han allerede enten over dem forhvervet eller til denne Dag haver til dem enten for Overhørelse for Kost, Tæring, Skadegjæld eller hvis Maade det være kunde, og skulde de, imidlertid de Gaardene besiddendes og brugendes vorder, give hannem den sædvanlige Leding og Landskyld og lade hannem findes hørsomme, lydige og følgagtige, udi hvis (det, som) han dennem tilsigendes vorder. Friherren skulde optræde med Billighed imod Bønderne og holde dem ved Skjellighed og Ret, som han altid vilde ansvare og være bekjendt. Disse Betingelser gik begge Parter ind paa, dog ingenlunde straks; først tre Aar senere kom Handelen i Stand, hvilket ses af et Brev af 25. December 1590 fra Regeringsraaderne til Peder Gyldenstjern. Denne skal betale Kronen 4000 Dlr. til næste Omslag, men har bedt om at maatte nøjes med at erlægge de 3000 Dlr. Regeringsraaderne afslaa dog dette Andragende, med mindre Peder Gyldenstjern kan faa Lodsejerne af Kjærgaard o. s. v., som skulle have deres Tilgodehavende af Kongen til Filippi og Jacobi Dag, til at gaa ind paa, at han overtager Kongens Forpligtelser for det ene Tusende Dalers Vedkommende, og at Betalingen deraf først senere erlægges.

Man maa nu ikke tro, at Sigfred Reinschatt holdt den indgaaede Forpligtelse. 1591 d. 12. Maj fik han Brev fra Kongen om, at han skulde være saa god at lade Bønderne af Kjærgaard o. s. v. faa den Rugsæd, de havde udsaaet, og ingen Forfang eller Forhindring derpaa gjøre dem.

En Fæster, som Friherren siden fik til Kjærgaard, lod han uden al Skyld og Brøde udkaste af Gaarden tillige med hans Boskab og Gods, uagtet han havde udgivet sin Stedmaals Penge (udredet Indfæstningen). I den Anledning fik Hans Lange 9. Maj 1595 Brev om, at han skulde forhjælpe Bonden til Rette, at han hos Herredsfogden og Skrивeren udi Dom og Ret maa vederfares det, som kristeligt, billigt og Ret er.

D. 1. Oktober 1587 fik Friherren følgende ubehagelige Skrivelse fra Kongen: Hvad denne Brevviser, Peter Hoeling — Hans Thimans, Juveler til Brunsvig, hans Tjener — paa

sine og forskrevne hans Husbonds Vegne underdanigst til os haver suppliceret — givendes til Kjende, at han din Hustru har paa hendes Forskrivning overladt nogle Klenodier til Kjøbs, efter samme Forskrivnings Forpligt til forgangne Omslag at skulle være betalte, og den Betaling ikke alene imod berørte Forpligt over bestemt Termin til hans Skade ikke efterkommen, men og paa hans efterfølgende billige Anmanende forholden til hans ydermere Omkostning og Fordærv, begjærende derfor Vor naadigste Indseende og Befordring til rette — det haver du af indliggende Supplikats videre at forfare. Og som Vi som af Gud forordnede Øvrighed baade [ere] pligtige Vore Undersaatter ved Retten at haandhæve saa og tilholde dennem hver Mand Ret og billigt at pleje, da bede Vi dig og ville, at du, som er din Hustrus Bos Værge, vil rette dig selv derudi at betale og fornøje, hvis (hvad) du efter hendes udgivne Haandskrift og Forpligt enten af vitterlig Skyld eller af Skadegjæld kan for_n Peder Hoeling skyldig være med Rette, saa fremt Vi paa hans videre Klage og Supplicering ikke skulle meddele hannem anden Middel og Forordning til Rette. Eller dersom du noget imod samme hans Supplicering haver at indvende, at du det udi Vort Kancelli indskikker, at Vi Lejligheden maa vide og have Os derefter at rette, dersom Vi ydermere derom blive besøgt.

Det vilde synes naturligt, om Friherren havde følt sig ilde berørt ved at modtage et saadant Brev fra sin Konge, og der var saa meget større Anledning for ham til at skamme sig over den udviste Uefterrettelighed, som han for ikke længe siden var bleven Herre over alt Malene Munks Gods. Men nan tog sig Sagen saa lidt nær, at Kongen maatte skrive ham til endnu en Gang, uden at han derfor betalte de Smykker, som hans Hustru havde modtaget.

Kongen skrev da d. 18. Marts 1588 til Peder Gyldenstjern og paalagde ham at foreholde Sigfred Reinschatt alvorligen, at han uden Tøven skulde betale og fornøje Juveleren. Denne har nu nogle Gange været hos Kongen og klaget over, at han ikke kan komme til sin Betaling, og da Vi derfor nu tvende Gange have tilskrevet Hr. Sigfred Reinschatt, at han skulde rette sig selv derudinden, saa Peder Hoeling ikke skulde have Behov sig over hannem videre at beklage, hvilke Vore Skrivelser ingen Frugt have forskaffet, og Jubileren nu atter har

besøgt Os, da, efterdi Vi af Øvrigheds Pligt bør at forhjælpe den udlændige saa vel som den indlændige hvis (til det, som) Lov og Ret er, bede Vi eder at beskedé Sigfred Reinschatt for eder. Dersom han ikke vil betale, men bruger yderligere Forhaling, skal Peder Gyldenstjern udæske ham til Herredssting, Landsting og hvor ellers Retten falder, at betale, hvad han er Juveleren skyldig — en smuk Adelsmand, denne Friherre, der ved Rettergang skal drives til at opfylde en simpel og uomtvistelig Forpligtelse, som han paa det Tidspunkt næppe kan have haft nogen Nød med at indfri!

Sigfred Reinschatt havde megen Møje med at faa Rede paa, hvad Gods der egentlig tilkom ham i Følge det før nævnte Mageskifte af 1579, og gjentagne Gange søger han derfor at faa fat i ældre Ejendomsbreve, der vedrørte dette Gods. 1588 fik han sin Svoger Ludvig Munk, Lensmand paa Ørum, til at skaffe Afskrifter af en Del Breve, der fandtes deponerede i St. Hans Kloster i Viborg. Mourids Stygge og Hans Lindenau fik i den Anledning d. 19. Februar Ordre til at komme sammen i Viborg, optage (oplukke) Kisten, Klosterets Breve er udi, og udsøge dem, Ludvig Munk er begjærende. Dog skulle de annamme nøjagtig Kvittering af ham for det udleverede, der til sin Tid skal tilbageleveres Klosteret.

1592 vil Friherren laane Breve fra Lundenæs Slot; men nu er man bleven mistænksom i Kancelliet, og Hans Lange til Breining, som da var Lensmand paa Lundenæs, faar derfor Ordre til først at forfare al Lejlighed, hvortil og udi hvis Maade han samme Breve bruge vil, og kun dersom de ikke skulle bruges paa de Steder, der kan være Os og Kronen til Skade, maa han udlaane dem.

Det var formodentlig i Anledning af en Tvist, som Friherren den Gang havde med Preben Gyldenstjern til Vosborg, at han ønskede de omtalte Breve. Preben gjorde nemlig Fordring paa en Eng, som Hr. Sigfred mente laa til hans Gaard Lavlund. Seks Adelsmænd, som skulde dømme dem imellem, havde været paa Aastederne og tildømte derefter Preben Gyldenstjern Engen. Forinden denne Dom blev publiceret, fik Dommerne d. 28. Juni 1593 Brev fra Kongen, at de ikke maatte give deres Dom fra sig, da Engen utvivlsomt var tilskiftet Josva v. Qvalen, og Kongen derfor først vilde overveje, hvad derved var at gjøre. Det følgende Aars

8. Juni fik Hans Lange Ordre til, at han til Tinge skulde udtage uvillige Mænd, der kunde vurdere denne Eng, for at Hr. Sigfred kunde faa Erstatning derfor, og 1595 d. 14. April fik han igjen Brev, at han skulde tilbyde Friherren, at der udlægges ham Skjel og Fyldest for den tabte Eng i Hollingholt Mølle, som han ved Brev af 5. Juli 1593 var bleven forlenet med — takket være Fru Malenes formaaende Frænder har denne Tysker, hvis største Fortjeneste var, at han havde tilgiftet sig dansk Gods, virkelig faaet en Forlening!

1596 d. 27. Februar, da Raadet og andre af Adelen finge Brev at indride med Hs. Majest. til Kroningen og med deres Heste lade sig bruge til Ridderspil, var Sigfred Reinschatt ogsaa mellem de indbudne. D. 3. Juli udgik der igjen Breve til de nævnte Herremænd, at de skulde møde d. 19. August og efter forefaldende Lejlighed vare paa Tjenesten, naar Hs. Majestæts kongelige Kroning skal holdes.

Det er dog tvivlsomt, om disse Breve ere komne Friherren til Hænde; thi tidlig paa Aaret 1596 begav han sig paa en Rejse til Tyskland, som blev af lang Varighed; han har formodentlig kjædet sig paa Herningholm. Uden Penge kunde han ikke rejse, derfor optog han et større Laan paa Herningholm. Fru Malene fulgte med ham, vel sagtens fordi hun vilde se det Herresæde i Steyermark, om hvis Pragt og Betydning hendes Husbond havde bibragt hende store Forestillinger, og som nok ikke var andet end en tom og forfalden Røde. Vist er det, at det ikke blev nogen behagelig Udenlandsrejse for Malene Munk; thi den Opførsel, hendes Husbond udviste mod hende, var ikke alene lidet stemmende med hendes Stand og Dannelses, men præget af den største Raahed. Eksempelvis skal anføres, at medens de opholdt sig paa Friedberg, slog han hende en Gang med et stort Træ, saa hun blev blaa og sort som en Kjedelbund. Om Aftenen, da det blev mørkt, listede hun sig bort med den Beslutning at ville begive sig hjemad til Fods; thi Penge havde hun ikke. Tre Mil naaede hun frem, saa maatte hun lægge sig ind i en Kro, hvor hun, syg og forslaaet som hun var, maatte blive i 14 Dage. »Siden lagde Sigfreds Venner dem imellem, saa at de bleve forligte.«

Friherren kom først tilbage til Herningholm sent paa Aaret 1601; men hans Hustru har næppe ret længe holdt det

ud i det fremmede Land paa saadanne Betingelser. Hun vendte ene hjem til Danmark, og da hun atter var paa Heringholm, tog hun med Iver og Dygtighed fat paa Gaardens Drift. Hun bragte atter Orden til Veje og skaffede de fornødne Tjenestefolk, saa at det i de 5—6 Aar, Manden var borte, ikke alene lykkedes hende at bringe Ejendommen paa Fode igjen, men tillige at betale den store Gjæld, som han var rejst fra. Men saa kom Tyrannen tilbage, og Freden var forbi. ¹⁾

Kort Tid efter, at Sigfred Reinschatt havde begivet sig udenlands, blev Sunds Sogn, hvori en af hans Avlsgaarde laa, ledigt. Den tidligere Præst, Niels Kristensen, var hengiven til Drukkenskab, Bordag (Slagsmaal) og anden Letfærdighed, og da han nu desuden i November 1596 havde givet til Kjende, at han ikke længere vilde være ved dette arme og ringe Kald og Rente, og derfor opsagt Kaldet, havde syv Mænd med Fuldmagt af menige Sognemænd valgt Bertel Laursen til Sognepræst, en Mand, der var barnefødt der i Præstegaarden og vel bekendt for dem alle som en lærd og brav Mand. Efter at have indhentet Provstens Samtykke til dette Valg, havde Menigheden sendt Bertel Laursen til Bispem (eller Superintendenten, som han jo officielt kaldtes) i Ribe, Mag. Peder Hegelund, som derefter havde ordineret Hr. Bertel. Dette var alt sammen gaaet lovlig til efter Kirkeordinansen af 1537; men da Friherren kom hjem, erklærede han Kaldelsen for ugyldig, uagtet hans Fogder, som havde Fuldmagt under hans Fraværelse, havde samtykket deri. Han anlagde Sag mod Biskop Hegelund, fordi han uretmæssig havde indsat Præsten; men han fik ikke Medhold, som rimeligt var.

Da der kom en ny Præst til Rind og Herning, Anders Madsen Nørlund, som d. 9. Januar 1603 var lovlig kaldet af menige Sognemænd og af Hr. Sigfred selv, forestillede denne ham en »usædvanlig, farlig og vanskelig Forpligt«, hvorved han vilde knytte ham til sig som til en Øvrighedsperson, skjønt Friherren ikke havde Kaldsret eller Herlighed til Sognene. Dette kunde Anders Madsen ikke gaa ind paa, og Provsten, som gav ham Medhold, indberettede Sagen til

¹⁾ De efterfølgende Oplysninger om Friherren ere for en stor Del hentede fra den af Dr. juris V. A. Secher udgivne Samling af Kongens Rettertings Domme. —

Bispen, der 16. Januar svarede, at Provsten burde formane den gode Herre til ikke at indføre nogen ny Skik. Anders Madsen blev dog pludselig stødt fra Sognene og kunde ikke blive ordineret. Imidlertid rasede Pesten — den saakaldte hvide Pest i Modsætning til den tidligere sorte Død —, og der døde i Rind Sogn mere end 60 Mennesker, som ikke kunde faa Alterens Sakramente, fordi de ingen ordineret Præst havde. Herredsprovsten gjorde sig vel den største Flid, baade i Kirken og paa Sottesengen; men det var tit, de hverken fik Prædiken eller Gudstjeneste. Deres Børn og Barselkvinder var ynkelig forsømte, og deres unge Folk forhindret fra det hellige Ægteskab. Denne sørgelige Tilstand varede i tre Fjerdingsaar, at regne fra Kaldet blev ledigt. Sognemændene sendte d. 29. Maj 1603 en Anmodning til Biskopen i Ribe om at tage sig af Sagen, og denne modtog da, efter at have indberettet til Kongen, d. 3. Juli s. A. Ordre til straks at indsætte Anders Madsen i Rind og Herning, efterdi han var lovlig kaldet af Bønderne, endog Friherren stod ham imod. Slig uskikkelig og ubillig Anmodning (den omtalte Forpligtelse) vilde Kongen ingenlunde stede her udi Vore Riger. Dette kongelige Bud blev selvfølgelig efterlevet; men alligevel stævnedes Hr. Sigfred Præsten for Bispen og Lensmanden for at faa ham fra Sognene. Da dette ikke lykkedes, gjorde han Anders Madsen al den Fortræd, han kunde. I Egenskab af Kirkeværge forholdt han Præsten og Sognefolkene Kirkenøglen, ikke een men mange Gange, saa Præsten maatte prædike og døbe Børn paa Kirkegaarden, i Vaabenhuset eller i Byen, og Folk kunde ikke komme til Guds Bord. En Sognemand, som en Gang gik op paa Gaarden og bad om Nøglen, fik til Svar, at slig en løs Kumpan kunde man ikke betro Kirkenøglen til.

En Paaskedag havde Hr. Sigfred endog sendt to af sine Folk med Vaaben og Værge op paa Kirkegaarden, hvor Anders Madsen prædikede. De overdøvede, forulempede og truede Præsten saa længe, til han maatte høre op med sin Prædiken. Paa et Møde i Ølgod Kirke 1606 d. 26. August blev der vel bragt et Slags Forlig i Stand mellem Friherren og Præsten. Hvad denne kunde have forset sig mod hin, skulde være tilgivet; dog skulde det være Hr. Sigfred tilladt før sin egen, sin Frues og Datters Person at annamme Sakramentet af Herredsprovsten o. s. v. — men gode Venner blev de aldrig.

Sigfred v. Reinschatt var nu en Gang ikke nogen Fredens Mand, og det kan jo nok tænkes, at han i den Anledning havde et Horn i Siden paa Præsterne. Men hans Forhold til Standsfæller og Naboer var heller ikke fuldkommen rosværdigt efter hans Udenlandsrejse. Den før nævnte Peder Gyldenstjern var imidlertid død, og hans Søskende Aksel og Karine havde blandt andet arvet Hedeagergaard i Herning Sogn efter ham. Denne Gaard stødte op til Friherrens Ejendom, og da der i sin Tid havde været nogen Tvivl om, hvem et Stykke Jord, som ikke var afmærket efter Loven, tilhørte, havde Peder Gyldenstjern opkrævet Sandemænd, der svore Markskjel, og erhvervet en Herredstingsdom for, at Jorden hørte til Hedeager. Arvingerne søgte nu at faa Laasebrev paa Gaarden; men da Hr. Sigfred mente, at det omtalte Stykke Jord tilhørte ham, tog han Gjenbrev mod »Vor og Rigens Forfølgning til Laas, som Vi have givet dem paa He'ager Gaard og Gods«, og Gyldenstjernerne anlagde derfor Sag mod ham. Et Laasebrev var ikke andet end en Stadfæstelsesdom, som man kunde erhverve paa en Ejendom, til hvilken man formentlig havde Adkomst; kun skulde der anvendes en særegen processuel Fremgangsmaade, Forfølgning til Laas. Dommen kunde dog forhindres eller forhales, naar en anden Mand, der mente at have Ret til Ejendommen, tog Gjenbrev paa Forfølgningen eller nedlagde Protest imod Modpartens Ret til at faa Laasebrev. Stridigheder mellem Naboer om Ejendom eller Grænser for Ejendomme vare den Gang saa overmaade hyppige, at man kunde fristes til at tro, at Processer vare en Slags Adspredelse for Herremændene. Den Maade, paa hvilken de førtes, vidner i Reglen om stor Lovkyndighed hos Adelen, men ogsaa hyppig om det perfideste Lovtrækkeri. Det mærkeligste ved den foreliggende Strid var imidlertid den Taabelighed og Frækhed, hvormed Hr. Sigfred førte sin Sag. Han lagde vel en Del Aktstykker i Rette; men enten vedkom de ikke det Spørgsmaal, hvorom der handledes, eller de udviste intet til hans Fordel. Dommen, der faldt 1. Maj 1602, lød paa, at Gyldenstjernerne kunde gjenoptage den slupne Forfølgning til Laas, og Friherren skulde betale dem Kost og Tæring (Procesomkostningerne).

Disse Penge holdt Sigfred Reinschatt ikke af at betale, og 1605 maatte Fru Karine ved sin Søn, Kristen Hansen

— sidste Mand af Slægten Baden —, stævne ham for Herredagens Domstol til at opgjøre deres Mellemværende, der beløb sig til 381 Dlr. 5 Skilling. Her forklarede Kristen Hansen, at hans Moder paa Tinge havde tilbudt at modtage, hvad Hr. Sigfred vilde udlægge; der havde været Vurderingsmænd til Stede, og Friherren blev af Herredsfogden spurgt, om det Gods, han lod fremlægge, maatte vurderes; men han svarede intet, lagde Godset og Pengene i Skrinet igjen og tog det hjem med sig i Stedet for at give Kongens Foged det i Gjemme.

Friherren og Kristen Hansen blev ikke saa snart enige; 1606 d. 21. Marts udgik der kgl. Brev til Peder Munk og to andre Herremænd, at de uden videre Forhaling skulde efterkomme og fuldgjøre Kongens Befaling, som de for nogen Tid siden havde modtaget, om at bilægge nogen Irring og Trætte mellem Sigfred Reuschatt og Kristen Hansen.

Børge Trolle synes Friherren ogsaa at have haft Udestaaende med; i alt Fald beskyldte han en Gang paa Lands-ting en af hans Mænd for, at han ikke havde berettet Sandhed for Dommeren. Rigens Raad lagde sig imellem at forlige Parterne, saaledes at denne graverende Beskyldning ikke skulde komme nogen af Parterne til Forvid (Dadel) eller Skade.

Det er nok muligt, at Sigfred Reuschatts Naboer ogsaa nu og da have prøvet paa at benytte sig af hans Uforstand; i alt Fald synes et aabent Brev af 27. Marts 1602, som han fik paa en Mølle i Hammerum Herred, at vidne derom. Han havde stævnet Hans Lange og afgangne Albert Friis's Arvinger for Herredagen, fordi de vilde gjøre ham Retten til denne Mølle stridig. I Kongens Brev hedder det da, at da det berettes Os af Vore elskelige Rigens Raad, som udi Vort Land Nørrejylland er bosiddende og om samme Møllens Lejlighed vide god og rigtig Besked, at den er bygt paa Friherrens Grund, saa have Vi nu uden nogen Dom og Rettergang uendt og bevilget, at Sigfred Reuschatt og hans Arvinger mue samme Mølle o. s. v. have, nyde, bruge og beholde for evindelig Ejendom.

Vi ville dog nu forlade Friherren i hans Forhold til hans egen Stand, hvor han jo som Regel fandt Folk for sig, der kunde tumle ham, og vende os til hans Behandlingsmaade af

de undergivne og den lille Mand, som i højere eller mindre Grad stod i Afhængighedsforhold til ham.

Paa hans Gods boede en fattig Mand ved Navn Kristen Vind, som en Gang kom til at fortørne Herremanden, der blev saa vred paa ham, at han gjennempryglede ham, sparkede ham og traadte ham under Fødder, saa Kristen Vind blev dødssyg deraf. Han bad da, at Præsten maatte komme til ham og berette ham, før han døde; men Sigfred svarede, at han kunde krybe ud i Stegerset og slikke Fade, det var aldrig værdt at ulejlige Præsten for saadan en Hunds Skyld. Derefter puffede han ham først ind i Stegerset og derfra ned i Ladegaarden og ind i Kostalden, hvor Manden saa døde paa tredje Dagen efter Mishandlingen uden at have talt med Præsten — og der gik strængelig Rygte og Tidende samme Tid, at Hr. Sigfred havde slaget hannem ihjel. Kort efter faldt en Tørvestak om og slog et af Kristen Vinds Børn ihjel; disse Børn vare nemlig uden Tilsyn siden Faderens Død, fordi den onde Herremand havde taget deres Moder fra dem og sat hende til at røgte hans Øksen i Trælund.

Kort efter, at Hr. Sigfred var bleven Herre paa Herningholm, jog han en Pige, Barbara Sørensdatter, der redte fremmelig til Barsel, fra Hus og Hjem og forbød alle at huse og hæle hende — og der var heller ingen, der gjorde det; thi de var rædde for hans Ondskab. Friherren angav siden som Grund til denne Fremgangsmaade, at det var en løsagtig Kvinde, der smittede hans Folk med onde Saar. Pigen maatte tillige med sin gamle udlevede Moder grave sig ind i en Høj, Fruehøj, mellem Herningholm og Herning By. De lukkede for sig med Ris, Tørv og Lyng, og derinde gjorde Pigen saa Barsel. Men Hr. Sigfred gik tredje Dagen derefter ud til Højen med sine Folk og vilde have trampet den ned over dem, som var derinde. Pigen raabte og skreg og klagede og bad for Guds Skyld, at hun maatte blive der, til hun var kommen noget til Kræfter; men Hr. Sigfred spottede hendes Nød og svor paa, at han vilde ryge hende ud. Saa lod han sætte Ild paa Højen, og Barbara, som endnu var saa svag, at hun ikke kunde gaa, maatte da paa Knær og Hænder krybe ud i den vilde Mark, og hendes Moder bar det spæde Barn derfra — det havde været stor Ynk, om hun end havde været en Hedning.

Sigfred Reinschatt havde en tysk Dreng ved Navn Jörgen,

som han havde taget med sig her til Landet aldeles imod Faderens Minde og Vilje. Denne Dreng behandlede han meget grusomt, og det uden al Aarsag. En Gang satte han ham ned i Herningholms Fangehul og lod ham sidde der saa længe, til Tærne frøs af hans Fødder og Fingrene af hans Hænder. End videre gav han ham en Mundkurv paa med en lang Snabel og med en Hængelaas i Nakken; han havde selv Nøglen dertil, saa at ingen andre kunde give Drengen Mad eller Drikke — og det var strængt nok at handle mod en Tyrk.

Til Paavisning af, at Sigfred Reinschatt ikke alene var en ond og voldsom Mand, men tillige havde grumme ringe Retsbegreber, vil følgende Begivenhed kunne tjene.

Kristen Lassen i Linde havde en Søn Knud, der i Aaret 1592 tjente Hr. Sigfred og vogtede hans Kreaturer. Drengen var den Gang 14 Aar, og paa samme Tid tjente to niaarige Smaaapiger paa Gaarden. En Dag saa Herremanden disse tre Børn lege i en Sandgrav, og ganske uden Grund blev han saa vred paa Drengen, at han lod ham kalde ind i Stalden paa Herningholm, og to andre Drengene maatte binde Knud til en Bom og stryge Huden af ham bagpaa, al sammen, saa det sad i én blodig Kjød. Saa blev han vred paa de to Drengene, fordi de ikke kunde handle ilde nok med deres Kammerat, som de hudstrøg, og han tog et Ris og slog dem om deres bare Øren; selv gav han sig derpaa til at prygle Knud om hans lønlige Ting og andre Steder, til han var lige saa blodig forpaa som bagpaa. Hr. Sigfred lod nu de to Piger hente og forlangte, at de skulde beskyldre Drengen for, at han vilde tage en af dem med Vold. Saa blev Knud løs, og Friherren truede ham med, at han vilde lade ham skære ud for Pigen, han vilde have voldtaget; men Drengen løb hjem til sin Fader. Denne blev nu hentet op paa Gaarden, og Sigfred forlangte af ham, at han skulde udlevere ham Drengen igjen, ellers vilde han sætte ham i Stokken. Da kom Fru Malene ham til Hjælp og bad sin Husbond, at han skulde lade Manden fare. Dette gik han ogsaa ind paa, men krævede en Madstud og 3 Daler derfor. Kristen Lassen flyede Hr. Sigfred sit Signet, for at han dermed kunde forsegle en skriftlig Forpligtelse, lydende paa de 3 Daler, som han ikke havde hos sig; men saa skrev Hr. Sigfred et Brev paa 10 Dlr. og forseglede det med Kristen Lassens Signet. Dennes Hustru, som redte

fremmelig til Barsel, tyktes, at der var sket hendes Mand stor Uret, og vilde en Dag beklage sig til Fruen paa Herningholm. Men da hun kom til Gaarden, lod Hr. Sigfred hende sætte i Stok, og saa maatte Kristen Lassen give ham 24 Dlr. for at faa hende ud af Stokken og endda 3 Dlr. til Fogedpenge. Siden tvang Hr. Sigfred Kristen Lassen til at udlevere en Hest, en Ko og 3 Væddere, fordi han ikke kunde lægge saa meget Træ paa sin Vogn og age hjem fra Løvssyssel, som Herremanden vilde.

Den samme Kristen Lassen lod Hr. Sigfred en Gang fængsle — det vidnede hans Hustru Maren paa Hammerum Herredsting 1608 —, og han maatte ligge i en Slagbænk fra om Torsdag Morgen til Søndag Morgen. Friherren lukkede Laaget paa Bænken og satte Laas for; han havde selv Nøglen hos sig og gav ikke Fangen Mad eller Drikke i de tre Døgn. — Mads Pedersen i Sunds maatte en Gang ligge lige saa længe i denne Bænk, og Kristen Roit laa der to Dage og Nætter uden at faa vaadt eller tørt.

Paa samme Herredsting, hvor for øvrigt alle disse Friherrens Brutaliteter kom frem, fremtraadte fire Mænd og vidnede, at de vare blevne nødte til at flytte ved Nattetide med deres Hustruer, Børn og al deres rørlige Ejendom formedelst Hr. Sigfreds store Trældom og anden Beskatten, Haardheds og Strængheds Skyld, skjønt de tilforn lovlig havde ladet deres Gaarde opsiges.

En Bonde, Kristen Madsen i Hasselholt, som havde været i Hr. Sigfreds Tjeneste og rejst med ham i Tyskland, var ofte bleven haardt behandlet af ham. En Gang, da Hr. Sigfred opholdt sig som Gjest hos en af sine Venner i Tyskland, var han bleven vred paa Kristen Madsen og to af dennes Medtjenere, hvilket tit og ofte skete uden Aarsag. Han lod da Klæderne trække af dem saa nær som Skjorten og lod dem sidde i Dynd til deres Knær en hel lang Vinternat og en Dag, saa at de med Nød og næppe slap for at fryse ihjel. Da de kom tilbage her til Landet, begjærede Kristen Madsen sin Afsked; men Hr. Sigfred tog tre Klædninger fra ham, og han fik intet uden Hug og andet meget ondt for fem Aars Tjeneste.

En Gang var en anden af Hr. Sigfreds Tjenere ved Navn Jens Madsen reden ud paa Jagt med ham og havde været saa

uheldig at faa sin ene Fod stærkt kvæstet, fordi Hesten var falden med ham. Da Hr. Sigfred var bleven vred, fordi en Ræv var undløbet for Hundene, lod han sin Vrede gaa ud over Jens Madsen og satte ham i den spanske Kappe, da de kom hjem. Da Manden ikke kunde staa paa det kvæstede Ben, faldt han omkuld og blev liggende i Kappen en hel lang Vinternat og var nær omkommen i den. Om Morgenen lod Hr. Sigfred ham rejse op, fæstede et Reb oven i Kappen og bandt ham op til Bjælken i Laden, saa han vilde være bleven hængt, om det havde været noget længer.

Paa en Mortens Aften, da der var nogle fremmede hos Hr. Sigfred, drak han med dem og blev lystig. Han fik da det Indfald, at Smeden paa Gaarden, Kristoffer Slosser, skulde synge for dem. Smeden blev hentet op, men vilde ikke synge. Friherren befalede da alle Fru Malenes Piger, at de skulde slaa og stikke Smeden med deres Rokker, til han gav efter. Det gjorde de ogsaa undtagen Maren Mikkelsdatter; hun vilde ikke stikke til Smeden. Da tog Hr. Sigfred Rokken fra hende og slog hende saaledes med den, at en af hendes Fingre knækkede og faldt inden i hendes Haand. Han lod dernæst Pigerne tage deres Kiltabaand af og binde Smeden dermed paa Hænder og Fødder, hvornæst de lagde ham paa en Baare og bar ham ud i Fiskeparken, hvor de lod ham ligge. Over dette blev Smeden saa skamfuld og ude af sig selv, at han væltede sig ned af Baaren og vilde have druknet sig; men i det samme løb Jens Madsen til og fik ham i Land. Da Hr. Sigfred hørte dette, blev han vred paa Jens Madsen og lod ham binde og bringe meget længere ud i Fiskedammen. Men Kristoffer Slosser kom siden ind igjen i en anden Klædning og kvad for Hr. Sigfred.

Jens Andersen i Vodkjær, der havde været Hr. Sigfreds Foged, var enøjet og havde et stort Ar fra den ene Mundvig og højt op paa Kinden. Det fik han, da han var med Hr. Sigfred i Steyermærk; da slog denne ham nemlig en Gang med en Kobberkande i Hovedet, saa hans Mund blev splittet op til hans Øre og Øjet blev knust. Dette mistede han helt, og han fik aldrig sit Mæle, som han før havde haft det.

Det var den samme Mand, som Friherren en Gang vilde forlede til at bedrage en af Kongens Tjenere i Baggeskjær, og da Jens Andersen ikke vilde indlade sig derpaa, fordi det

var ulovmedholdeligt, kortede Hr. Sigfred ham 10 Dlr. af i hans Løn.

Det var ikke alene de levende, Friherrens Ondskab gik ud over; selv de døde forfulgte han og stormede mod deres afsjælede Legemer. Saaledes boede der i Søndervaas i Sunds Sogn en Mand ved Navn Markor Kristensen, som Hr. Sigfred ikke kunde lide, og som han forfulgte for en ringe Sags Skyld. Da nu Markor døde og skulde begraves paa Sunds Kirkegaard, mødte Hr. Sigfreds Folk op ved Graven og lagde Spyd og Forke baade paa langs og tværs over den, saa at Liget ikke kunde komme der ned. Det blev da staaende nogle Dage oven Jorde — saa blev det borte, og ingen vidste, hvor det var bleven af.

Ved at læse om alle disse Raaheder, der vist nok tillige med mange andre¹⁾ gik for sig i Løbet af en god Snes Aar, bliver man først og fremmest noget tvivlende om Beretningernes Paalidelighed. Der kan imidlertid ingen Tvivl være; thi Sagen blev nøje undersøgt, og alt dette blev vidnet paa Tinge, uden at Hr. Sigfred formaaede at rokke ved Rigtigheden af Vidnernes Udsagn.

Hvad der dernæst falder en ind, er Forundring over, at et Menneske har kunnet rumme al den Ondskab. Dog træffer man ogsaa nu til Dags Mennesker, der lide af indgroet Moral insanity²⁾; men de faa ganske vist ikke Lov til i en Række af Aar ubindret at praktisere deres Sindssygdom saaledes som Friherren. Det er just den Kjendsgjerning, der synes at blive tilbage som den mærkeligste, at Sigfred Reinschatts Ofre af Bondestanden ikke søgte at skaffe sig Ret over for ham gennem Domstolene, men at de mange Mennesker, som led

¹⁾ Nogle kjønslige Udskejelser, som i alt Fald en senere Tid har tillagt Friherren — se Frølund: Herning Sogn og Plads, Vedel Simonsen: Eske Brock o. s. v. —, forbigaaes her, lige som de ej heller — maaske med Vilje — ere medtagne mellem de Anklagepunkter, der medførte hans Domfældelse.

²⁾ Ved Moral insanity forstaar man en Sindslidelse, der i det mindste for Lægmand let flyder sammen med Begrebet almindelig Forbrydernatur, idet den ytrer sig ved en paafaldende Uregelmæssighed paa Følelses- og Driftslivets Omraade, medens Forstandslivet i grovere Træk er uskadt. Raa, brutal og grusom Adfærd udmærker dem, der lide af denne Sygdom, og de vise en fremtrædende Mangel paa Evne til at lade nyttige, formaalstjenlige Bevæggrunde lede deres Handlinger.

under denne Vildtyskers Tyranni eller var Vidne dertil, taalmodig fandt sig i hans lovløse Færd. Herredsprovsten Kristen Nielsen havde tit og ofte set paa Herningholm, at den tyske Dreng Jörgen havde en Mundkurv paa, for hvilken der var hængt en Laas i Nakken, og han var til Stede, da Hr. Sigfred slog en af Fruens Piger, fordi hun med de andre Piger ikke kunde komme Kristoffer Slosser til at kvæde. Provsten vidste særdeles godt, hvilket Umenneske denne Herremand var, og med egne Øjne saae han ham udøve sin Ondskab; men han rørte sig ikke for at hindre den.

Endelig maa det synes mærkeligt, at der paa en Tid, da Kniven dog sad løsere i Skeden end nu om Dage, og da Menneskeliv regnedes for adskilligt mindre end nu, ikke fandtes et barmhjærtigt Stykke Staal, der kunde finde Vej til denne Bøddels Indvolde.

Maaske har han dog ikke været saa slem til enhver Tid; maaske har han, naar ikke netop hans onde Sind var over ham, været endog ret godmodig, skjæmtsom og rundhaandet, saa at hans Omgivelser kunde finde Fordel i at døje en Del med den gale Mand — det kan dog ikke have været enten Velvilje for ham eller nærig Beregning, der bevægede dem til at lade ham upaataalt sparke sine Folk ihjel eller mishandle dem saa grusomt, som han gjorde. Kjendsgjerningen har kun een Forklaring, nemlig den, at Bønderne paa den Tid udgjorde en forsagt og sølle Klasse Statsborgere, som, naar det gjaldt at faa Ret over for en Adelsmand, var lige saa uheldig stillet som den, der til Fods skal løbe om Kap med en Rytter. Præstestanden var ligeledes alt for afhængig af Herremændene, til at nogen af den turde lægge sig i Brechen for de kuede Bønder.

Men nu Adelen selv, Hr. Sigfreds Standsfæller her i Landet, hvorfor forholdt de sig passive over for dette uhorste Barbari? Det er utvivlsomt, at de forargedes derover og fandt, at det gik over Stregen; men de have dog væsentlig betragtet Friherrens Færd som et interessant Samtalécæmne og i det højeste harmet sig over, at denne Udlænding behandlede sin Kone, en af deres, saa slet og ødte hendes Gods; for Resten mente de vel, at det kom ikke dem ved. Den gamle danske Adel begyndte nemlig at komme i Forfald; dens Individuer følte sig ikke længere moralsk saa nøje sammenknyttede, at de

erkjendte at have en Forpligtelse til at faa et Udskud som Friherren strøget af deres Rækker; smaalige oekonomiske Bekymringer optog deres Tid og Interesser, enhver tænkte kun paa at have sit paa det tørre, — og hvor var de storslaaede Skikkelser fra fordums Dage! Denne Mangel paa sikker Forestilling om fælles Ansvar var ikke uden Sammenhæng med den Omstændighed, at Magten et halvt Aarhundrede senere blev revet Adelen af Hænde.

Der var dog een Mand i Danmark paa den Tid, som trods sine store Fejl forstod at sikre sig Plads i Samtidens som i Efterkommernes Hjærter ved sin udprægede Retfærdsfølelse, og det var Kong Kristian selv. Kræftbylder som Kristoffer Rosenkrands, Albert Skeel, Palle Friis, Aksel Aagesen ¹⁾ o. s. v. skar han bort uden Naade, endskjønt de vare Adelsmænd, og det var ogsaa Kongen, der greb Lejligheden til at gjøre Sigfred Reinschatt uskadelig for Livstid. Dermed gik det saaledes til.

Som ovenfor anført, gik Friherrens Raahed ikke mindst ud over hans Hustru. Endnu skal anføres et Vidnesbyrd, som Kristen Madsen i Hasselholt afgang derom. Han havde tjent Hr. Sigfred og været med ham i Tyskland og her i Landet, og imidlertid handlede Hr. Sigfred sig meget ubillig imod Fru Madelin. En Gang de sad over Borde og fik dennem

¹⁾ Kristoffer Rosenkrands søgte at aftvinge Kristen Juels Enke en Sum Penge ved at fremlægge et falsk Gjældsbevis; dette kostede ham hans Hals i Aaret 1610. Med Urette er det bleven fortalt, at Kongen opdagede Bedrageriet ved at lægge Mærke til, at Dokumentets Datum var ældre end Aarstallet i Papirets Vandmærke.

Albert Skeel havde dræbt to Mennesker, det ene endog paa Tinge og uadvaret, idet han ikke lod ham komme til sit Værge, før han angreb ham. Han blev dømt fra Livet samme Dag, som der faldt Dom over Friherren, og rettet 1609.

Palle Friis hørte til en gammel Slægt, hvis mest kjendte Mand vel er den Mogens Friis, som 1671 blev optaget i Grevestanden. Palle, der 1615 yderlig forarmet boede i Skagen, hvor Faderen, Laurids Pallesen, 1598 var bleven kgl. Tolder, var en Svirebroder og vild Karl — ogsaa Faderen var Drabsmand —, og i det nævnte Aar begik han, sammen med en Skagbo og en løs Kvinde, et Rovmord paa et Par Folk, der boede i et afsides liggende Hus. D. 31. Maj 1616 blev han halshugget paa Slotspladsen i Kjøbenhavn — jvfr. Jydske Saml. I, 151 o. f.

Aksel Aagesen Most var en hallandsk Herremand, der blev rettet d. 13. Febr. 1611, fordi han havde skudt en Bonde — det var den tredje, han uskjellig havde ombragt.

Mad, da blev han vred paa hende, som tit og ofte skete, og slog hende med en Tintallerken i Hovedet, saa Blodet sprang ud derefter, og han sprang op og tog en Ildfork, som stod ved Skorstenen, og vilde have stukket hende med den, havde Kristen Madsen og hans Stalbroder ikke taget fat paa ham; og ingen Aarsag hun gav dertil, end hun sagde, at han gjorde sine Folk Uret. Derover talte han hende mange Ukvemsord til og kaldte hende den danske Skandsæk.

Maren Lauridsdatter vidnede, at hun, da hun kogede for Hr. Sigfred i hans Køkken, saae, at han slog sin Frue med en Lysestage et stort Hul i Hovedet, og at Fru Madelin redte hans Seng, gjorde Ild paa og bar Aske ud for ham.

Hvorledes Fru Malene kunde udholde at leve sammen med en saa brutal Ægtefælle, er vanskeligt at forstaa. Vel var hun i nogle Aar, medens Hr. Sigfred opholdt sig i Udlandet, fri for de daglige Kvaler, han ellers beredte hende; men da han i Aaret 1601 vendte tilbage til Herningholm, var han, som ovenfor sagt, mere balstyrig end nogen Sinde, og til sidst blev det ogsaa Fru Malene for broget. Hun flygtede da fra ham og medtog vel deres Datter Regina. Hvor hun begav sig hen, kan ikke oplyses; men det har jo nok været til en af hendes nærmeste Frænder. Ingen af hendes Brødre vare imidlertid den Gang i Live — Jørgen Munk, der havde Fædernegaarden Volstrup, var druknet 1589; den tykke Ludvig Munk til Kvistrup døde 1595, og Povl Munk i Aaret 1601 —, og af Søstrene var kun een gift, nemlig Dorothea Munk, hvis Mand, Kristoffer Vernersen Parsberg ¹⁾ til Jærned (Frysenborg) i Hammel Sogn, nylig var død. Det var formodentlig til denne Søster, der 1608 skriver sig til Sjødal, at Fru Malene tyede, og efter hendes Tilskyn-delse, at hun sendte et Brev af følgende Indhold til Kongen.

Efter [at] jeg med stor Mødsommelighed haver allehaande igjennemdragen med min Husbond Hr. Sigfred indtil Anno 1596 — der han da havde været en rum Tid hjem' paa Herningholm, og Godset der tilliggendes, af den Aarsag han var stræng imod Tjenerne, største Parten var bleven øde, og de bortflytte fra hannem — og [han] havde dragen ud af Landet og været borte næsten udi 6 Aar, udi hvilken Midlertid

¹⁾ Det var hans Broder Mandrup, der 1566 huggede Enden af Tyge Brahes Næse under en Tvekamp i Mørke.

der er kommen Tjener' til Godset, saa det med alle [Ting] paa ny er bleven vel besat og opret' igjen, og en stor Gjæld, som han da her hjemme bort skyldig var, er bleven afbetalt; men der han Anno 1601 er kommen hjem igjen og [har] befunden Godset atter paa ny besat og vel ved Magt, og saa af Gaardsens Avl og Godsens aarlig Indkomst nogen gode Forraad og Frømtarve paa samme, Korn, Føtallie og rede Penning hen ved fire Tusende Dlr., da haver det dog ikke varet over et Aar, før end alt samme Gods igjen paa ny er plat og aldeles bleven øde, og Tjenere, saa mange som Gud ikke ved Døden haver bortkaldt, er igjen alle samtligent bortflyt' fra hannum paa andre gode Mænds Stavn, saa det langsommeligen haver været og endnu er paa denne Dag baade underligt og ynkeligt at se eller høre om saadant godt Gods's jammerlig Forstyrning og skadelig Ødelæggelse. Udi lige Maader haver det sig med alle hans Folk og Tjenestetyende, være sig hvad Slags det være kan, som skal holdes udi Gaarden hos hannum, da kan der aldeles ingen være hannum til Maade med denne hans store Ulad og Strængthed, [men] nødes og foraarsages til, saa vel de gode som de onde, lige som de komme til deres Tjeneste, at rømme og endvige, saa haver Gaarden ogsaa derover lidt Skibbrud paa Avl og Bjerring og daglig forarges; saa følger det, at naar Tjenerne og Tyend' er borte, og han dog vil have sin Sag og Bestilling efter hans Vis lige vel udrettet og paa lige rette Hænder, som dog ikke muligt er, da gaar det ud over dennum, som til Stede er, dog jeg derudi intet kan eller maa volde, og nødes da selv til da udi Stue, Kammer, Kjælder, Stegers og hvis anden Steds skal gjøres at forrette, og naar jeg end derudinden med stor Nød anvender min største Flid, som mig aller mest muligt er, saa er det enddog intet til Takke, men [jeg] maa høre og lide Trusel, Hug, Fluchen, Banden og mange ubekvems Skjælden, som jeg uden stor Blusel, Banghed og Bedrøvelse ikke kan formelde. Vor Sognekirke have vi eller vore Folk langsommelig' Tider og paa nogle Aar ikke maatte' besøge, der Guds Ord at høre eller de højværdige Alters Sakramenter at bruge, over den bedrøvelige Lejlighed, at Gaarden og Godset med al des Indkomst ødes og forvendes, Tjener' og Tyend' forjages, og jeg forhædes og ilde medhandles; da truer han tilmed og lader sig lyde min Gods og Ejendom at ville sælge og gjøre udi

Penning, at han dermed sin Pragt kunde fremholde og bringe mig paa min Alderdom udi aller yderste Armod og Elendighed; thi han og nu igjen over hvis (foruden hvad) han tilforne af min Gaard, Gods og Ejendom saa og rede Penge haver tilsat, ombragt og afhændt formedelst adskillige store Trætte', Rejser, overflødig Tæring og Husholdning, som han ført haver, haver atter paa ny optaget nogen Tusend' Dlr. paa mit Gods og tilbragt mig en Part hvis Breve, han (en Del Breve, som han) derpaa [haver] udgivet, med sig at underskrive, dog lige vel hverken haver vi heller [han] siger sig noget [at have] enten til min Behov eller min Datters Udfly at vil' bekoste i nogen Maade. Saa efterdi jeg nu paa min Alderdom og formedelst adskillige stor Skrøbelighed, som mig tilslaas, ikke længer muligt er saadan stor daglig Trældom, Besværing, Urolighed at kan udstaa, eftersom jeg det meste, som jeg kunde trye og imeden jeg haver haft nogen Helbred og Løjlighed dertil udi 22 Aar gjort haver, og mit Arvegods og Ejendom daglig forødes og tilsættes som forskrevet staar, saa og ydermere tiltvinges, meden jeg haver noget, med hannum at bortselge og forskrive, som jeg ugjærne vilde og ej heller kan taale, efterdi han selv intet embt godt (lige saa godt) Gods haver enten her udi Riget eller uden, og alting synes nu jo længer jo værre at blive, da kræver jeg Gud til Vidnesbyrd mig højlig forarsaget at være og nødes til udi Enlighed, hvor jeg formedelst Guds og Eders Majestæts Hjælp Fred og Ro kunde nyde, mig fra hannum at begive, hvorfor jeg beder paa det aller underdanigste og ydmygeligste, at Eders kongl. Majestæt udi disse min' bedrøvelig' Vilkaar vilde for Guds Skyld have Medynk over mig og nogen gode Middel naadigst beramme, hvorved jeg for den store Gjæld, han sig daglig udi sætter, maatte blive ubesværet, fra hans Overvold befriet og selv min Gods og Ejendom mægtig være og komme til Rettighed, efter som Eders kongl. Majestæt selv for Guds Skyld vilde verdes til udi denne min elændige Vilkaar disse bedste Middel at beramme og mig naadigst til Hjælp komme. Jeg vil dagligen, saa længe jeg lever, bede Gud allermægtigste, at han for saadan Eders kongelige Haandhæving, milde Forsvar og naadigst Befordring over samme min' bedrøvelig' Vilkaar vil Eders Majestæt med timelig og evig Fred velsigne og belønne. —

I dette Brev lægger Fru Malene ganske sin Skæbne i

Kongens Haand; hun anklager sin Mand, fordi han øder hendes Arvegods, medens han selv er en Prækker, og behandler hende haardt og anderledes, end det sømmer sig over for en Kvinde af hendes Stand og Alder. Hun faar netop nævnt, at de i lang Tid ikke have kunnet komme i Kirke; men hun tager sig i det og anfører ikke den rette Grund dertil, nemlig at Friherren har yppet unødigt Kiv med Præsten og uretmæssig hindret ham i at røgte sit Kald; ellers taler hun ikke om hans mange Skarnsstreger. Det, som det for hende kommer an paa, er at gjøre det klart, at Hr. Sigfred ikke eger sig til at administrere den Ejendom, som han har faaet med hende. Det er Forødelser af det gode Gods, som mest pincer hende, den bjærgsomme Oluf Munks Datter, og det er derfor, at hun fortæller Kongen, at hendes Husbonde er stræng og urimelig baade mod Fæsterne, saa de tvinges til at rømme og flytte over paa andre gode Mænds Stavn, og mod Tjenestefolkene, saa at de løbe af Gaarde efter kort Tids Tjeneste og i Utide, fordi det deraf fremgaar, at Gaarden og Godset maa forfalde. Hun ønsker derfor Hr. Sigfred gjort umyndig paa en eller anden Maade, saaledes som Kongen bedst skjønner det gjørligt; men hun vil ingenlunde have sin Mand straffet og tænker sig vel slet ikke Muligheden deraf.

Kongen var imidlertid ikke til at spøge med, og han har nok af dette Brev kunnet skjønne, at der laa meget mere ondt bagved, selv om der ellers ikke skulde være kommen ham noget for Øre om Friherrens lovløse Færd. Han forhørte sig derfor nærmere om Sagen, og da de Oplysninger, han fik, ikke vare til Gunst for Sigfred Reinschatt, lod han denne stævne til Kjøbenhavn til Vedermaal, om han kunde klare for sig. Ogsaa Fru Malene fik nemlig Tilsagn om at give Møde, idet Kongen, som Svar paa hendes Andragende, d. 24. April 1608 lod skrive til hende, at han som en kristen Øvrighed vilde lade sig det være magtpaaliggende, at Friherrens Haardhed mod sin Ægtehustru ved lovlige Midler kunde blive afskaffet. Da, efterdi Vi hannem til d. 2. Juni næstkommende have hid til Os beskudet, bede Vi eder og ville, at I retter eders Lejlighed efter, saa at I til samme Tid kunne møde her i Vor Kjøbstad Kjøbenhavn til Stede, med hvis I imod hannem have, til hvilken Tid Vi og saadanne Middel ville lade foretage, som Vi udi den Sag kunne eragte kristlige og billige at være

Da Friherren blev forhørt, var han ubesindig nok til ikke at ville laane Øre til de Betingelser for Førlig med Hustruen, som Kongen satte ham; han var endog kæphøj og mente sig højlig krænket ved, at Fru Malene var løben fra ham og havde klaget over ham til Kongen. Denne skikkede ham da bort i Vrede og lod under 15. Juni udfærdige følgende aabne Brev til Fru Malene.

Eftersom Os elskelige Fru Magdalene Munk til Høringsholm underdanigst og med største Klage og Besværing baade selv og ved hendes Slægt og Venner haver Os andraget og tilkjendegivet, hvorledes hendes Husbond Os elskelige Sigvard Reinschatt, Vor Mand og Tjener sig saa ganske tyrannisk og ubilligen udi langsommelig Tid imod hende skal have forholdet, saa hun maa end noksom have været foraarsaget sig hans Nærværelse og Omgængelse at entholde, idet han først og fremmest saaledes haver tyranniseret og skikket sig imod Bønderne, paa hendes Gods boende der, at de formedelst hans Strænghed og Tyranni Skyld have maatt' rømme fra deres Hus og Gaard, sig paa anden Herskabs Stavn at bosætte, dennum og deres fattige Hustru og Børn til yderste Skade og Besværing, saa at Godset nu staar ganske og aldeles øde, udi lige Maade ogsaa handlet sig imod sine Folk og Tyende, at de formedelst hans Haardhed maatte undvige deres Tjeneste; og udi saa Maade med sin Hustru blevet alene udi Huset igjen, hvorudover haver efterfulgt, at hun med groft og besværligt Arbejde, Senge at rede, koge, Gulvfejen, Tørvbæren og andet saadant, hendes adelige Stand ingenlunde gemæs, haver været paa det højeste besværet, det alt for meget skulde være en hans Tyende og Tjenestepiger at udstaa; og endog hun over sligt uvanligt Arbejd' paa det højeste er bleven fortrættet, forsvaget og udmattet og det meste muligt skikket sig efter hans tyranniske Gemyt, saa haver hun dog dermed ikke kunnet skaffe nogen Frugt eller udi det ringeste kunnet fortjene nogen Tak, medens er der foruden med idelig Trusel, Banden, Ildeladen, Hug og Slag bleven trakteret, saa hun i Længden haver været foraarsaget ganske og aldeles at drage fra ham, som for skrevet staar, og slig hendes Nød og Anliggende Os som hendes høje Øvrighed klageligen at andrage og tilkjendegive med underdanigst Begjæring for slig hans Tyranni at maatte blive haandhævet og beskyttet og udi billige

Middel til Rette forhjulpet. Da efterdi Vi ikke alene udaf hendes øgen, medens og udaf andre Vore gode Mænds Beretning om fornævnte hans store Uskikkelighed ere blevne forståendiget, derhos ogsaa udi Sandhed forfare, forⁿ Sigfred Reinschatt en god Del af hendes Gods at have solgt og afhændet, endog han ikke haver haft omgodt (jævn godt) Gods ved at hæfte eller er Arvtager her i Riget, ikke til den Ende, at han dermed haver villet betale, hvis Gjæld hun haver udi været, der de ere komne tilsammen udi Ægteskab, medens ulige mere Gods afhændet, end til samme hendes Gjæld at betale fornødent gjordes, og siden forødt og forkommet Pengene og endda tilmed sat sig udi ydermere Gjæld og Besværing paa adskillige Steder, som han endnu udi stikker. Og endog Vi adskillige billige Middel haver foreslaget, udi hvilke han med forⁿ sin Hustru udi Venlighed havde kunnet blive forligt og fordragen, han dog alt saadant udaf sit støriske og egensindige Hoved haver udslaget; da have Vi af Vor synderlig Gunst og Naade saa og udaf Øvrigheds Magt og det udaf nogle Vore Raad og gode Mænds Betænkende, som nu til denne almindelige Herredag her samme Steds have været forsamlede, undt, bevilget og tilladt, og nu med dette vort aabne Brev unde, bevilge og tillade, at forⁿ Fru Magdalene Munk maa nu straks, og indtil saa længe Vi anderledes derom lader forordne, selv have, nyde, bruge og beholde forⁿ hendes Gaard og Jordegods aldeles intet undtaget udi nogen Maade, paa det at hun af forⁿ hendes Husbond nu udi hendes høje Alder ikke med for stor Ubillighed skulde molesteres, og hendes Jordegods, hun endnu haver — og dog staa øde —, som andre vore Undersaatters Gods udaf Adelen her udi Riget igjen kunde blive besat og vedligeholdet, saa Os og Kronen saa vel som og Kirken og Præsten ikke deraf skulde tilføres nogen Skade. Sammeledes have Vi og bevilliget og tilladt, at forⁿ Fru Magdalene Munk maa afhænde saa meget af hvis Sølvs, Guld og Løsøre, der findes paa Gaarden, som de Gjældsbreve kan indfris med, forⁿ hendes Husbond og hun endnu ere bortskyldige. Og naar forⁿ Magdalene Munk samme Gaard og Gods med hvis Løsøre der findes, annammer, da skal det ske udi Os elskelige Ulrik Sandberg til Qvelstrup og Thomas Maltesen til Tanderup, Vore Mænd og Tjenere deres Overværelse, som rigtigen kunne inventere (optage Inventarie-

Fortegnelse) og registre, hvis paa Gaarden findes, og det siden give fra dennem beskrevet, som det sig bør. Herefter sig forⁿ Fru Magdalene Munk underdanigst kan have at rette og forholde; ladendes det ingenlunde.

Da Friherren blev forhørt for Kongen, tilbød han til sin Sags Behjælpning at ville tage Skudsmaal der, han havde boet, saa det kunde forfares, hvorledes han sig imod hver og en havde skikket og forholdet — et mærkelig uforsigtigt Tilbud af en Mand, der havde saa lidt rent Mel i sin Pose som Hr. Sigfred. Enten har han ikke troet, at Kongen vilde nytte sig af dette Tilbud, eller han har ment, at hans Bønder end ikke, naar de bleve spurgte af en Forhørsdommer, vovede at anklage ham, eller ogsaa har han selv ikke haft nogen klar Forestilling om sin Brødes Udstrækning, hvilket sidste vist nok har størst Sandsynlighed for sig. Kristian 4. tog ham imidlertid paa Ordet og udstedte straks den næste Dag en Befaling til Lensmanden paa Lundenæs Ulrik Sandberg om, at han skulde tage beskrevet om (optage Vidneforhør over) Friherren til hans Herredsting og siden indsende Beretning til Kongens Kancelli. I Overensstemmelse hermed forpligtede Friherren sig ved skriftlig Erklæring af 17. Juni 1608 til at lade Lensmanden erhverve alle de Vidner over ham i denne Sag, som han kunde overkomme, eller, som det hedder, til at stande Ulrik Sandberg at vinde al Varsel til uden al Skudsmaal.

Friherren og hans Frue forlod derpaa Herredagen og drog hver til sit, den første tilbage til Herningholm.

Nu begyndte Vidneforhøret ved Hammerum Herredsting, og Hr. Sigfred fik baade læst og paaskrevet, idet de fleste af de foran anførte Misgjerninger kom for en Dag.

Imidlertid blev Friherren rolig siddende paa Herningholm og fortsatte sin gamle Levemaade; han skaltede og valtede med de Stumper, der var tilbage, og lod, som om han ikke kjendte noget til den kongelige Bevilling til Fru Malene. At han saaledes sad Kongens Befaling overhørig, søgte han siden at retfærdiggjøre ved, at Ulrik Sandberg ikke havde sendt ham det kongelige aabne Brev i Afskrift. Det var ganske vist bleven ham offentlig forelæst paa hans Herredsting; men han fandt ikke, at dette indeholdt tilstrækkelig Forpligtelse for ham til at kjende det.

Lensmanden opfordrede d. 15. Juli Malene Munk til at følge med til Herningholm, saa vilde han og Thomas Maltesen (Sehested) gjøre kongelig Majestæts Befaling Fyldest i hendes Navn, saaledes som det var paalagt dem i det anførte aabne Brev. Men hun erklærede, at det understod hun sig ikke »af den Aarsag, at jeg befrygter, hans Strængthed og Haardhed imod mig nu skulde blive haardere og strængere, end tilforn haver været, saa jeg nu i min store Alderdom og Skrøbelighed ikke kan taale slig hans ulidelig Omgængelse; uden Gud og kgl. Maj. ville videre betænke og anse mine fattige Vilkaar og Elendighed, thi jeg fattige Kvinde haver intet at underholde og nære mig med.«

Da Kongen fik dette at vide, tabte han Taalmodigheden og sendte under 4. August fra Antvorskov en Ordre til Ulrik Sandberg, at han straks uden al Forsømmelse med største Vindskibelighed og tildrejligste (tjenligste) Lejlighed sig deden skulde befitte, at han paa Vort Slot Lundenæs kunde fange Friherren anholden »og siden der sammesteds flittigen lader bevoge og forvare, indtil Vi lader hente hannem derfra, hvilket med det aller første ske skal. Saa fremt han undviger og bortkommer, du da ikke derfor vil stande Os til Rette. Dermed sker Vor alvorlige Vilje og Befaling; thi lad det ingenlunde. Befalende dig Gud.«

Det var ikke nogen ganske simpel Sag for Ulrik Sandberg at fange Hr. Sigfred, saa længe han sad paa sin befæstede Gaard; thi selv om Friherren ikke havde meget Mandskab hos sig, kunde det dog let komme til at koste nogle Menneskeliv at tage ham. At han vilde forsvare sig, saa længe han kunde, var sikkert nok, og han havde ogsaa ladet sig forlyde med, at aldrig nogen skulde tage hannom ud af Herningholm, før end de toge ham død derud.

Lensmanden tog da sin Tilflugt til en List. Han begav sig til Tanderup, hvor Thomas Maltesen boede, og som laa i Snejberg Sogn, Nabosognet til Herning. Efter Samraad med denne Mand samt med Præsterne Jens Nielsen i Gjellerup og Anders Madsen i Rind skrev han d. 16. August i Forening med Thomas Maltesen et høfligt Brev til Hr. Sigfred, hvori de fortalte, at Fru Malene var kommen til dem paa Tanderup med en skriftlig Anmodning fra hendes Frænder om, at de to Mænd vilde indføre hende paa Herningholm, saa at Kongens

Bevilling til hende kunde blive fuldkommet. Da de nu dog gjerne saa, at Ægtefolkernes Uenighed kunde blive lømpet og jævnet ved billige Midler, begjærede de af Hr. Sigfred, at han med Buddet vilde underrette dem om, paa hvilken Tid den næste Formiddag det var ham belejligt, at de kom til ham og forhandlede denne Sag. Arrestordren omtalte de ikke.

Friherren var dum nok til at gaa lige i Fælden og modtog den næste Dag de to Adelsmænd uden nogen Mistanke om deres Hensigter. Sagnet beretter dernæst, at Thomas Maltesen — Traditionen kalder ham Malte Hjort —, der som Nabo var godt kjendt paa Gaarden og endog i Josva v. Qvalens Tid skal have været Forvalter der, under Besøget sørgede for, at Friherrens bidske Kjøtere, hvoraf han nok havde en Del, blev lukkede inde. Da der saa en passende Tid paa Skrømt var ført den Forhandling om Forlig, som de jo var komne for, bød de Farvel og steg til Vogns. Da Friherren, som det sømmede sig, fulgte dem ud og endnu talte et Par Ord med dem ved Vognen til Afsked, tog Thomas Maltesen, der var en stærk Mand, fat i ham og trak ham med sig op i Vognen, medens Lensmanden bagfra rev ham Værgen ud af Skeden og kastede det bort. Saa piskede de paa Hestene, og ud gik det af Gaarden i susende Fart, uden at en Hund gjøede ad dem. De bandt dernæst Friherrens Hænder paa Ryggen og surrede ham til Vogntremmerne, og i det Optog kom de til Lundenæs, Kongsgaarden i Skjærn Sogn.

Der blev Friherren dog kun 4 Dage i Forvaring; saa blev han henflyttet til Skanderborg, hvortil Kongen allerede d. 8. August var ankommen, og hvor han blev til ind i det ny Aar. Han havde fattet en sær Interesse for Sigfred Reinschatt og vilde have ham i sin Nærhed for selv at kunne forhøre ham.

Fru Malene holdt straks sit Indtog paa Herningholm, saa snart hendes Mand var bleven fængslet; d. 23. August udfærdigede hun, i Forening med Søsteren Dorothea og de to Venner, der havde skaffet hende den tyranniske Ægtefælle fra Halsen, en Registrering over det Guld, Sølv, Klenodier, Fæ, Kvæg og andet, som fandtes paa Gaarden, og som Fru Malene vilde skille sig af med »til Forhjælpning at indbefri hvis Gjældsbreve, hun og Hr. Sigfred udi stikker«. Rustkammerbeholdningen brød hun sig ikke om at holde paa; den om-

fattede blandt andet af egentlige Vaaben: 4 Musketter, 2 Halvhager, 1 Karabin, 24 Langbøsser, 17 Staketbøsser samt en halv Snæs Sværd, Korder og Sabler. Derimod var Malene Munk ikke til Sinds at afhænde noget af hvis Kobber, Messing, Tin eller Sengeklæder, som da fandtes paa Vig, hvorfor Registreringsmændene ej heller understod sig at udlægge det under Registrering. De værdifuldeste Sager fandtes udi Hr. Sigfreds eget Kammer, en fast utrolig Mængde Smykker, Guld og Sølvsager og en urimelig Masse spraglede og rigt udstyrede Mandsklæder. Vel var Lysten til Pragtudfoldelse bleven Tidens Skavank, og Nødvendigheden af at følge de kostbare Moder blev den Gang mange Herremænds Ruin; men naar man i Friherrens Kammer finder 12 Huer, Hatte og Baretter af forskjellig Farve og Stof (Fløjl, Atlask, Silke) og med rig Udstyrelse af Perler, Guldstifter, Ædelstene, Fjer og Baand; naar man erfarer, at han har en hel Snæs Klædninger, Trøjer, Hoser, Kapper og Kaaber, alle rigt udstyrede med Guld- eller Perleknapper, med Guld- eller Sølvsnore og Kvaster og med Damask-Besætning, desuden Silkestrømper og Fløjlsko — da faar man en underlig Forestilling om et Herreværelse, hvis Lighed med en Maskeradebod ikke bliver ringere ved, at det indeholder diverse Kuske- og Lakejklæder (ungarske Kjortler), Hestetøj til Ridehesten og mange andre mærkelige Ting. Man aner en af Friherrens Tilbøjeligheder, naar man finder registreret 11 større og mindre Sølv-Stobe med eller uden Laag og Fod, allesammen delvis forgyldte, foruden et stort sølvbeslaget Drikkehorn paa Sølvfodder; og man forstaar hans Pengeforlegenhed, naar man erfarer hans Lyst til at samle paa Guldknapper — han har ikke færre end 45. Af Sølvkander har han 8 og et sønderlig skjønt Bordbækken af Sølv med Vaaben og sønderlig skjønne Stene udi o. s. v. o. s. v.

Sigfred Reinschatt følte sig naturligvis ingenlunde tilfreds med de Vidnesbyrd, der bleve afgivne om ham paa Herredstinget og bestred Sandheden af Vidnernes Udsagn; det var kun hans Avindsmænd, som kom til Forhør; det var fordelte og lovforvundne Mænd, der vare ulovlig erhvervede som Vidner.

Kongen paalagde da d. 18. September Ulrik Sandberg at udkundskabe, om Beskyldningerne mod Friherren vare saa nøjagtig vidnede, at de burde stande for fulde; »efterdi Vi

nu ere til Sinds med samme Sag ydermere til Rettens Uddrag uden videre Dilation at ville procedere.« Da Friherren havde beraabt sig paa nogle Breve, som han havde liggende hjemme paa Gaarden, og hvormed han vilde bevise sin Uskyldighed, fik Thomas Maltesen d. 2. November Ordre til at gaa til Fru Malene og forfare, udi hvilke af Hr. Sigfreds Kister og Skrin saadanne Tingsvidner og Breve kunde findes, hvornæst han straks skulde forsegle samme Skrin saa vel som Nøglerne dertil og overgive det til Kancellibuddet, der bragte ham Ordren.

Den ulykkelige Friherre kunde dog ikke finde i Skrinet de Dokumenter, der sikkert kun existerede i hans Fantasi; men han vædede ufortrødent videre om dem, saa at Kongen fandt Anledning til d. 11. November at paalægge Ulrik Sandberg, naar han indankede Sagen for Viborg Landsting, da at tage de Tingbøger med, som vare førte ved Hammerum Herred siden 1585, da Friherren nedsatte sig paa Herningholm, at derudi kunde efterslaas, hvis (hvad) han sig paaberaabte hannem til Behjælpning at være udgangen under Pennen, saa han formedelst saadan sin optænkte Undskyldning ikke skulde søge Udflugt.

Denne Forsigtigheds-Foranstaltning viste sig ganske nyttig; thi ganske rigtig begjærede Hr. Sigfred af Ulrik Sandberg, at han skulde fremlægge Tingbøger af Hammerum Herredsting, som var udgangen i hans Tid, at deraf kunde forfares, hvis Lovmaal og Dele han kunde have over de Mænd, som havde vidnet paa ham. Ulrik Sandberg fremlagde da en ganske Hob Tingbøger og bad Hr. Sigfred navngive, hvilke Aars Tingbøger han vilde have oplæst, da var Bøgerne til Stede, saa det kunde tillades ham. Da sagde Hr. Sigfred, at han ikke vidste Breve eller Sager paa nogle visse Aar eller Tid at kunne navngive, undtagen at alle Bøgerne maatte gjennemlæses. Dette kunde Retten ikke godt indlade sig paa, især da Kongen begyndte at blive træt af Hr. Sigfreds Forsøg paa at trække Sagen i Langdrag og derfor d. 13. November havde skrevet til Landsdommerne i Jylland, Iver Juel og Enevold Kruse, at de uden al Vidtløftighed eller Opsættelse skulde føre Sagen til Ende, om Vidnerne fandtes vederhæftige. Disse
* fastholdt deres tidligere Udsagn, og allerede 3. December faldt der paa Viborg Landsting Dom for, at Vidnesbyrdene, der

vare afgivne paa Hammerum Hørdsting, burde staa ved Magt, medens de Stoknævn ¹⁾ o. s. v., som Hr. Sigfred havde fremlagt, ingen Betydning kunde tilkjendes. —

Endelig gik Friherrens Sag ind for Datidens højeste Ret, Kongens og Rigens Raads Domstol. Ulrik Sandberg var nemlig ved kgl. Befaling af 13. December bleven udset til som offentlig Anklager — og det skulde i de Tider gaa haardt til, naar en saadan behøvedes — at tiltale Friherren »paa Vore Vegne«, fordi han havde forholdt sig tyranniskvis mod underskedelige (adskillige af) Vore Undersaatter. Anklagen lød paa, at Hr. Sigfred som Kirkeværge til Herning Kirke havde forholdt Hr. Anders Madsen og Sognefolkene Kirkenøglen o. s. v., de ovenfor anførte Misgjerninger; at han havde tyranniseret sine fattige Tjenestefolk med ubillig Beskatning, ulidelig Hug og Slag og uhorlig Fængsling; at han, da hans Hustru for hans onde Omgængelse og forargelige Levned var bleven tiltrængt sig fra hannem at afsondre og hans Gemenskap sig at æntholde og med sine Slægtninge og Venner havde tilkjendegivet kgl. Majestæt hendes elendige Vilkaar, som Hs. Majestæt selv havde forbert, og da denne havde tilladt hende at bekomme sin Gaard, Gods og Løsøre ved gode Mænd, — trodseligen havde indtaget Gaard, Gods med Løsøre, udbyttet, forvendt og afhændet det, som han selv lystede.

Ulrik Sandberg paastod herefter, at Hr. Sigvort derfor burde straffes, efter hvis som kgl. Maj. og Rigens Raad kjendte for Rette. Han irettelagde Tingsvidnesbyrdene o. s. v.; Friherren havde selv vedgaaet en Del og intet fremlagt, hvormed han kunde rygge de afgivne Vidner.

For Retten var indstillet Sigfred Reinschatt, der stadig paastod, at Vidnerne vare ulovlig udtagne, skjont han jo selv havde givet sit skriftlige Samtykke dertil. Han undskyldte sig med, at han ikke den Tid, da han begik nogle af de ham paasagte Handlinger, vidste meget af den danske Lov eller Ret. Hvis han havde forgrebet sig imod Vor Højhed, begjærede han Naade og vilde af sin yderste Formue »være i Vort Minde«.

For øvrigt havde Friherren anlagt Sag mod Lensmanden,

¹⁾ Et Stoknævn var et Tingsvidne af 24 Mænd, medens et almindeligt Tingsvidne kun krævede 8.

fordi denne uredelig havde ladet ham overfalde paa hans Gaard; han burde have meddelt ham Kongens Befaling (Arrestordren), og hvis han da ikke havde efterkommet den, skulde han have brugt sømmelige Midler og ikke slige her i Danmarks Rige uhørte velske Stratagemata (Krigspuds); der var sket ham Forkort imod Haandfæstningen. Desuden var der bleven saa hastig sententieret over ham ved Viborg Lands-ting, at ikke den tiende Part af hans »Breve« bleve oversete.

I begge Sager blev der d. 25. Januar 1609 afsagt Dom i Horsens af Kongen og hele Rigens Raad. Hr. Sigfreds Klage over Ulrik Sandberg blev afvist; denne havde kun efterkommet Kongens Befaling og selv ramt de Midler, ved hvilke han formente, at det uden Mandslet (Drab) eller anden Ulejlighed kunde ske. Han havde ikke forholdet sig anderledens, end som en ærlig Riddersmandsmand anstaar.

Sigfred Reinschatts Dom lød paa, at efterdi han her i Vort Rige har øvet og bedrevet slige mange ugudelige og tyranniske Gjerninger ikke aleneste mod gejstlige, men og imod mange andre fattige¹⁾ Mennesker o. s. v., *da bør han derfor at blive udi et evigt Fængsel*, uden Vi hannem naadigst benaade vil.

Man maa anerkjende det fuldkommen korrekte i denne Dom; ingen Nutids-Domstol kunde fældet den bedre. Denne sindssyge Mand straffes ikke paa Liv og Lemmer; men han gjøres uskadelig for Livstid. Enhver anden Dom vilde have været et Misgreb.

Allerede d. 26. Januar — en Dag, der ogsaa blev mærkelig ved, at oven nævnte Albert Skeel blev halshugget — blev Friherren transporteret til Dragsholm i Faarevejle Sogn, Kongsgaarden i Ods Herred, og Kongen skrev i den Anledning samme Dag følgende Brev til Lensmanden dør, Arrild Hvitfeld:

Vor synderlige Gunst tilforn. Vider, at eftersom Os ønskelige Sigvard Reinskat formedelst hans uskikkelige tyranniske Bedrift, han udi langsommelig Tid har øvet og brugt her udi Riget, nu til denne Herredag af Os og Vort ønskelige Danmarks Riges Raad er tilfunden at skulle have et evigt

¹⁾ Stakkels o: Folk, man maatte beklage, fordi de vare Friherrens Tyranni undergivne.

Fængsel, da bede Vi eder og ville, at I der paa Vort Slot Dragsholm udi Erik Munks¹⁾ Kammer lader hannem indsætte og siden saaledes bevare, at, dersom han undviger eller bort kommer, I da ikke derfor ville stande til Rette. Hvad hans Underholdning belanger, haver I eder imod ham ligesom mod den anden Fange²⁾ der sammesteds at rette og forholde.

Det er Landsfaderen, der her taler. Uagtet Sigfred Reinshatt har øvet uskikkelig og tyrannisk Bedrift udi langsommelig Tid — hvilket egentlig ikke kan kaldes nogen Kompliment til den stedlige Øvrighed —, vedbliver dette vanartede Barn dog at være Os elskelig, selv da der gives Ordre til hans levende Begravelse.

Hvorledes optog nu Fru Malene alt dette? Man skulde antage, at det ganske var efter hendes Kogebog, og at hun kun kunde være fornøjet med at være bleven den afsindige Ægtefælle kvit. Og dog synes nogle Breve, som hun tilskrev sin Mand, medens hans Sag blev undersøgt, og hvoraf et Par her stykvis skulle meddeles, da de ere ret oplysende med Hensyn til hendes hele Tænkemaade, at vidne om noget ganske andet. Det ene af Brevene er af 28. Oktober og begynder saaledes: »Guds gode Velsignelse ønsker jeg over os alle, amen. Jeg har bekommet eders Skrivelse, hvori I nu anden Gang skriver mig til om de to unge Øg og trende Føl, og I

¹⁾ Erik Munk — Fader til den mere bekendte Jens Munk, der 1619 foretog en uheldig Grønlandsrejse — var en dygtig Sømand og Kriger, der under den nordiske Syvaarskrig indlagde sig saa store Fortjenester, at Frederik 2. gav ham Len og optog ham i Adelstanden (hans Fader, Niels Munk til Hjørne i Halland, som faldt 1565 under Belejringen af Varberg, var vel af adelig Æt; men Moderen var en ufri o: borgerlig Kvinde). Da Erik Munk var en ond og voldsom Mand, der baade privat og offentlig gjorde sig skyldig i mange Uregelmæssigheder, blev Lenet, Nedernæs i Norge, taget fra ham og han selv 1585 indsat som Statsfange paa Dragsholm. Herfra gjorde han et mislykket Undvigelsesforsøg, hvoraf Følgen blev en Skærpelse af Fængselet. I dette hængte han sig 1594, og det tomme Bur blev nu stillet til Friherrens Raadighed.

²⁾ Eiler Brockenhus til Søndergaard blev d. 14. August 1584 indsat paa Dragsholm for Kætteri og Opsætsighed mod Kongens Befaling. Omfanget af hans Brøde er ikke tilstrækkelig oplyst; men der er stor Sandsynlighed for, at han havde besvangret sin Søster og derefter ombragt hende. Friherren beholdt dog kun et Aarstil denne Aandsfrænde som Kammerat i de ny Omgivelser.

fortænker mig derudi, at jeg ikke straks haver sendt eder dem, og mener, at jeg dermed gjør eder ordeløs, I haver lovet dem bort; saa haver jeg dog skrevet eder til, for hvis Aarsag jeg ikke turde stede eder dem saa sender jeg eder nu samme to Hopper og trende Føl, paa det I kan holde eders Love; jeg ogsaa nu lover imod eder, og at I skal se, jeg lader mig ikke raade af nogen, thi vi skal alle frygte Gud og vor kjære Øvrighed. Denne Anders har ikke berettet Sandhed for eder; men han sagde for mig, at hver Mand forundred' dennem til Hove, at jeg saa vilde sende eder. Men dersom I ikke havde skrevet mig til, at hs. kgl. Maj. havde bevilget eder at maatte bekomme herfra, hvis I havde i Behov, saa turde jeg ikke have sendt eder hvis jeg har gjort. Jeg haaber næst Guds Hjælp, at I kan ikke beskyldte mig, at jeg jo haver sendt eder, hvis jeg haver kunnet tænke, at I havde bedst behov, siden den første Dag I kom herfra, og endnu gjerne vilde gjøre alt hvis mig muligt kan være — Gud bedre mig, at jeg intet andet kan fortjene hos eder end Utak, ihvor jeg bær mig ad. Men Gud kjender bedst alle Menneskers Hjærter, han maa dømme i den Sag. I skriver, at eders Raad gjælder intet hos mig; Gud give, I vilde dele nogen gode Raad med mig, da havde jeg det vel i Behov; thi min Sorrig og Gjæld er ganske stor.« Derpaa skildrer hun, hvorledes Kreditorerne trænge ind paa hende, én med en Fordring paa 110 Dlr., en anden paa mere end 100 Dlr., en tredje paa 200 Dlr. o. s. v., »nu véd I selv, at jeg skal give 3000 Dlr. ud med deres Rente til denne Omslag; Gud véd, at jeg véd mig ikke en Daler enten til Hovedstol eller Rente Vort fattige Barn er endnu meget skrøbeligt. Gud i Himlen være hendes Hjælp og sende hende vel hendes Helbred. Gud véd, jeg kan ikke gaa fra hende enten Dag eller Nat; jeg frygter, jeg maa snart søge om andre Raad til hende, ihvor jeg kan Jeg er ogsaa selv meget skrøbelig og fornaar slet ingen Ting. Den store Hjærtesorg, jeg haver baade for eder og saa for hende, siden den store Besværing, mig paahænger udi mange Maader, knuger mig til Døde beder jeg eder først for den almægtigste Gud og siden for hs. kgl. Maj., at I beder om Naade og ikke om Ret, og beder, hs. Maj. vil naadeligen anse eder som en fremmed Mand og ikke tro saa at være udi Sandhed, som de Bønder af Had have vundet over eder for

saa mange Aar siden og alleringen Klage nogen haver gjort over eder tilforn. Dog udi alle hvis Maade eders Forseelse eller Brøst kunde findes, da skulde I rette eder saa imod hs. kgl. Maj. og enhver, at ingen skulde faa mere Aarsag at klage over eder. Hs. kgl. Maj. er slig en from, gudfrygtig, mild og barmhjærtig, ja en kristelig retfærdig Potentat og Øvrighed. Hs. Maj. forstaar sig vel selv paa alting. Hs. kgl. Maj. begjærer hverken eders Liv eller Ære. Alleneste forgriber eder ikke selv med Ord eller trodser dristeligen i eders Hastighed paa nogen Ting; thi et godt Ord finder et godt Sted og times ydmyg for Naade. Havde I aldrig forladt eder paa de falske Meneds Bønder og skudt eder til deres Vidnesbyrd, det havde ikke gaaet saa ilde til. Gud véd, havde jeg vidst tilforn, at saa skulde have gaaet, jeg skulde førre slet selv have mist' mit Liv. Jeg beder eder for Guds Skyld og for Jesu Navns Skyld, forlader mig, hvis jeg haver gjort eder imod. Gud véd, min Mening var ikke saa, at det skulde gaa saa haardt til. I vil ikke heller have saa ondt et Hjærte til mig; Gud véd, at mit Hjærte er ikke ondt imod eder Dersom I bad Dronningen, da gjorde hendes Naade vel Bøn for eder; jeg véd ingen Ting, vi have, at vi kunde forære hendes Naade uden det Vandbækken og den Sølvkande dertil det Strudsæg, som er beslagen, og Kongen den store forgyldte Stob med alle eders Vaaben paa; I kan skrive mig til, hvad eder synes derom. Jeg vil hjærtelig gjerne gjøre alt hvis eder selv synes og vil, jeg skal gjøre, det mig muligt kan være. Dersom I vil, jeg skal selv drage til eder, da vil jeg ret gjerne gjøre det, dog maa jeg tage Regina med mig, saadan som hun er, thi jeg kan ingen Sted komme fra hende, ikke ned i Gaarden. Gud bedre mig, hvilket sorrigfuldt Liv jeg haver i denne Verden; dog trøster jeg mig, at min Tid varer ikke længe. Gud i Himlen være eders Bistand, og den hellig Aand røre Kongens Hjærte og sende eder vel af den Snare og hjem til mig igjen; I skulde vel raade for mig, jeg skulde næst Guds Hjælp aldrig gjøre eder imod eller fortørne eder med et Ord; det samme tror jeg eder til igjen. Ak Gud bedre os, at vi nogen Tid skulde blive saa elendige i alle vore Dage, som vi nu ere, desligeste vort fattige Barn — dog alting efter Guds Vilje ydmyger eder og giver gode Ord og gjør gjerne hvis Forpligt kgl. Maj. begjær' af eder, at I kan fri eder

selv; thi hvo vel vil holde, frygter ikke at love. Min Hjærte aller kjæreste Mand lille, foragter ikke mit ringe Raad og for Guds Skyld bliver ikke vred paa mig. Gud skal vide, jeg mener eder vel af alt mit Hjærte Gud vød, jeg varede eder vel ad tilforn, men I troede mig ikke. Intet mere paa denne Tid; jeg er saa træt, ilde til Pas; kan jeg ikke heller se længere at skrive Jeg og vort fattige Barn ønsker eder mange tusende Fold gode Nætter¹⁾ Eders fattige, elendige, sorrigfulde Hustru, som lever uden al Trøst.«

I et andet Brev, med hvilket Fru Malene sender Friherren hans Skrivetøj og noget Papir, udtaler hun sin Bekymring, fordi han maa dele Værelse med Albert Skeel, hvilken Hædersmand har haft en ond Smitte paa sig; men Friherren har dog vel sin egen Seng og sin egen Kande at drikke af, saa vil Gud nok bevare ham. Hun er endnu overbevist om, at Kongen ikke begjærer hendes Mands Liv, Ære og Velfærd; thi han vil dermed intet være tjent. Hun haaber, at Kongen vil have mere Medynk med Hr. Sigfred end dennes Uvenner, som ere utallige. Hun tænker endnu paa at tage til Viborg og tage Datteren med sig, hvis de ellers kunne faa Lov at tale med Manden, hvem hun beder om at brænde alle de Breve, hun har skrevet til ham.

I et tredje Brev, som maa være skrevet midt i November, fortæller Malene Munk, at Thomas Maltesen har været paa Vig og taget de før omtalte to Brevkistor og Nøglerne dertil med sig til Tanderup. »Jeg vilde have forsegle dem med Thomas Maltesen her i Huset; det vilde han ikke gjøre eller tilstede, men svor højt og dyre, at de skulde aldrig blive rørt eller beset, inden de kom til Skanderborg til Kongen Desligeste er enten det ene eller det andet Løgn, de have vidnet; men det er en gammel Sprikord: Wann man den Hund henken will, so haat er von der Braden gessen; Gud naade mig, hvad hjælper eder mine Vidner; de kan intet hjælpe eder, thi de agtes villige Kanske dersom jeg drog selv frem, da fik jeg intet andet end Spot til Skade. Gud vød, jeg vilde gjerne krybe til eder paa mine Knæ, om I kunde have godt deraf. Nu er jeg saa meget

¹⁾ Saaledes sluttede man den Gang ethvert Brev til en Slægtning eller Ven. Nu udtrykker man det samme ved: lev vel!

skrøbelig af Sygdom og Hjertesorrig baade for eder og vort Barn, saa jeg gaar som den, der stunder til Jorden. Og saa er vort Barn saa meget skrøbeligt, at jeg ikke kan komme fra hende; ej heller kan jeg tage hende med mig nogen Sted; og have vi baade ganske liden Varetægt endog vi ikke selv kan komme til eder, da haver jeg dog udrettet saa meget, at hans kgl. Maj. vel kan faa alting at vide, desligeste hvad mit Hjærte er imod eder Min Hjærte aller kjæreste Mand lille, I skriver mig til om flere Penning, saa vöd Gud, jeg haver dem ikke nu; men det aller første mig muligt er, skal jeg fly eder nogen. De Ejendomsbreve og Gjældsbreve er ikke Behov at sende til eder Skreven med stor Hast ved Lys. Eder fattige, sorrigfulde og elændige Husfrue.«

Man studser ved Modsætningen mellem Fru Malenes Andragende til Kongen og disse Breve, der indeholde Beskyldninger mod Vidnerne for Mened og udtrykke Bekymring for Mandens Skæbne, som hun bebrejder sig at have paaført ham. Sigfred Reinschatt fremlagde ogsaa disse Breve paa Viborg Landsting som Bevis for, at han og hans Hustru kom ganske godt ud af det med hinanden, og at hun delte hans Mening angaaende Vidnernes Paalidelighed. Ulrik Sandberg var dog af en anden Mening; Fru Malene havde nok skrevet i saa blid en Tone til sin Mand udaf Frygt og Rædsel for, at han, naar han igjen kom hjem til hende, skulde forholde sig udi mere Strængheid imod hende; det kunde man jo se af hendes Brev til Kongen; desuden bebrejdede hun ham ogsaa hans Utaknemlighed imod hende i adskillig Maade i disse Skrivelser, som hun jo for øvrigt bad ham om at brænde, straks efter at han havde læst dem, og dermed selv ønskede dem kasserede. Det er let forstaaeligt, at Anklageren gjorde denne Opfattelse gjældende; men den var vist ikke helt rigtig. Det er nemlig en Iagttagelse, som er let at anstille, at om en Kvinde end er bleven haardt og uretfærdigt behandlet af sin Mand, og selv om hun har foranlediget, at han bliver dragen til Ansvar for sin Raahed, er det dog altid hende, der beder om Naade for ham, naar han skal straffes, og hun betragter ham som højlig forurettet, naar han bliver det. Tonen i Fru Malenes Breve er umiskjendelig ægte, og hun har vist skrevet dem saaledes, ikke af Frygt og Rædsel, men fordi hun var en nedbøjet Kvinde.

Og dog har hun sikkert følt sig i høj Grad lettet og frigjort — Modsætningerne i det menneskelige Sind ere lige saa sikre, som de ere vanskelige at fatte —, da Manden først var borte for aldrig mere at vende tilbage; thi at det var Alvor med det *evige* Fængsel, derforborgede den Omsændighed, at Dragsholm var valgt til Opholdssted for Friherren; det holdt med sikker Klo fast paa dem, som bleve »indsatte« der. Det var imidlertid en saare vanskelig Opgave for den aldrende Malene Munk at faa Rede paa Sagerne paa Herningholm, saadan som Manden havde efterladt dem. Endnu Aar og Dag efter hans Fængsling savnede hun en Del Dokumenter og andre værdifulde Sager, som hun formodede, at Hr. Sigfred havde set Lejlighed til at tage med sig til Dragsholm, hvorfor hun ansøgte om, at de maatte blive hende udleverede. D. 26. Marts 1610 tilgik der i den Anledning den ny Lensmand Oluf Rosensparre Ordre til at lade Fru Malene følge, hvis Skrin Friherren der til Slottet med sig førte, der han kom udi Fængsel.

Mindst 12 Aar var Sigfred Reinschatt Fange paa Dragsholm, og vi høre selvfølgelig i den Tid meget lidt til ham. Den bekjendte Rigsraad Eske Brock anfører i sin Dagbog under 21. Februar 1611, at han den Morgenstund talte med Friherren i Fængslet; men han angiver intet nærmere om Samtalens Indhold, eller i hvilken Sindsstemning han forefandt Fangen.

Fru Malene har næppe længe overlevet Katastrofen; hun var i alt Fald død 1616 midt paa Aaret; men saa længe hun var i Live, sørgede hun for, at hendes Mand hverken led Mangel paa Føde eller Klæder. Desuden samlede hun Udstyr og Medgift til Regina, der blev gift med Jørgen Lykke, en Frænde af hendes Tante Anna Lykke. Denne Svigersøn ejede vel en lille fynsk Herregaard Fallemose eller Fjellelose i Fjeldsted Sogn; men han var ikke noget godt Parti — 1616 fik han kgl. Bevilling til at sælge noget af Hustruens Gods til at betale sin Gjæld med. Han fik vel heller ikke meget i Arv efter Svigermoderen, og i alt Fald har han ikke kunnet beholde Herningholm; den gik over i Statholder Gert Rantzaus Eje, Lensmanden paa Haderslevhus. Jørgen Lykke indberettede endog paa givne Anledning til Kougen, at Fru Malene havde efterladt sig Gjæld. Sagen var, at Friherren, som efter

sin Hustrus Død ikke længere modtog nogen Hjælp fra Svigersønnen til at bøde paa den smalle Fangekost, i Aaret 1617 fra sit Fængsel havde klaget til Kongen, at han led Nød. Kristian d. 4. sendte da d. 27. Juli Brev til Gert Rantzau, at eftersom det forberettes ham, at Sigfred Reinschatt skal lide stor Mangel for Klæder, og hans Datters Mand skal altsaa findes forsømmelig hannem slig Nødtørf at forskaffe, da bede Vi eder og ville, dersom forⁿ Jørgen Lykke har nogen Penge standendes hos eder, I da deraf et Tusend Daler af det Kjøb, I senesten gjorde med hannem, beholder, paa det at forⁿ Sigfred Reinschatt af des Rente kunde kjæriligen fange nogen Hjælp til nødtørfte Klæder.

Da Gert Rantzaus Svar var indloben, at det havde sin Rigtighed med Pengene, som han skyldte Jørgen Lykke, fik denne d. 25. August Ordre til at lade Renten af de 1000 Dlr. tilflyde Svigerfaderen, der lider Brøst og Mangel for Klæder og andet, som han kan være bedørfdig og hannem som Fange ikke kan denegeres; det udi sig selver billigt og retgemes er, at han til saadan Nødtørf, af hvis Gods hannem kunde være tilfalden, vorder forsynet.

Det er forstaaeligt nok, at Jørgen Lykke ikke var henrykt over at skulle sætte Penge paa Rente til denne Hr. Svigerfaders Underhold, som kun havde gjort ham og hans Hustru Skam og forødt Godset; han fandt derfor ikke dette Paalæg saa retgemes som Kongen og klagede over, at han havde kun daarlig Raad til at afse saa stor en Sum i dette Øjemed. D. 11. November lod Kongen ham da vide, at han naadigst vil være tilfreds, at ikkun 500 Dlr. alene bliver standende paa Rente, indtil Vi anderledes derom tilsigendes vorder.

Endnu 1620 er Friherren til Byrde for Jørgen Lykke; da Gert Rantzau har givet til Kjende, at han ikke ønsker at beholde de 500 Dlr. længere, faar Oluf Rosensparre d. 20. Marts Paalæg om at annamme disse Penge og anbringe dem paa passende Maade.

Dette er den sidste Gang, vi finde Friherren i Live; 1626 d. 12. Juni er han død. Da udstedte Kongen nemlig fra Koldinghus Brev til Klavs Daa, som da var Embedsmand paa Dragsholm, at han skulde forvare Isak

Pedersen¹⁾ udi det Kammer, som Friherren udi sad. Drags holms Lens Regnskaber for nævnte Aar udvise ogsaa, at der er ydet Elias Smed Betaling for 3 store og lange Bolte, slagen igjennem Væggen udi Friherrens Fængsel, som Isak Pedersen blev *bevilget*, desuden for 2 store Kramper over en Bom for Døren til Udgangen og 30 Spiger, fest' udi Klædningen paa Væggen inden og udtil udi samme Fængsel.

Vi have ovenfor kaldt Sigfred Reinschatt ikke saa meget en simpel Forbryder som en sindssyg Mand. Grænsen er vanskelig at drage, og hvordan man end betragter ham, bliver han alle Dage en inderlig brutal Natur. Den Omstændighed, at han var født og opdragen i Tyskland, hvor Adelen Behandling af Bønderne den Gang almindeligvis var umenneskelig, saa vel som den, at hans Ungdomsaar vist nok ere gaaede med til Udøvelsen af det raa Krigerhaandværk særlig i en saa demoraliserende Krig som den nordiske Syvaarskrig — Daniel Rantzau holdt jo sit Løfte til Kongen, at med Rov og Brand skulde det ikke mangle —, har vel kunnet være medvirkende til, at hans Vanvid tog den Retning som den gjorde. At han virkelig var mangelfuldt udrustet i aandelig Henseende, fremgaar med tilstrækkelig Tydelighed af hele hans Adfærd og da ikke mindst deraf, at han til sin egen ubodelige Skade ved sin Haardhed mod Bønder og Tyende udvirkede, at hans Gods kom til at staa »ganske og aldeles øde«; thi det var absolut gal Mands Værk at jage alle Fæsterne bort, hvorved han selv mistede baade Landgilde og Dagværk. Dog skulle vi til yderligere Bekræftelse paa vor Antagelse endnu anføre det Bevis, som ligger i den bibelske Forbandelse, at Fædrenes Misgjerninger straffes paa Børnene i tredje og fjerde Led, et Udtryk for den Kjendsgjerning, at udprægede og stærkt indgribende Sygdomme kunne nedarves gjennem flere Slægtled.

¹⁾ Isak Pedersen (Maanckjold) var en Normand af Fødsel, men cjede Tisselholt i Fyen. Han forulempede sine Naboer med ærerørige Beskyldninger og førte et saa usædeligt Liv, at hans Hustru Karen Urne maatte flygte fra ham. Hun begav sig til Broholm til Klavs Brockenhus — Søn af den indsatte Eiler til Søndergaard —, og dennes Anklage mod ham bragte ham paa Dragsholm. De nævnte Sikkerhedsforanstaltninger i Fængselet vidne om, at Isak Pedersen betragtedes som en temmelig farlig Fange, som der skulde stærke Midler til at tæmme.

Regina Reinschatt var nemlig ogsaa sindssyg, og selv i tredje Led, hos hendes Søn, kan Abnormiteten spores.

Om Regina flyde Kilderne for øvrigt sparsomt; hun har sikkert i sin Barndom maattet lide under Faderens grænseløse Brutalitet. Fru Malenes oven anførte Breve til Faderen, hvori hun gjentagne Gange meddeler, at Regina er saa skrøbelig, at hun ikke kan forlade hende et Øjeblik hverken Nat eller Dag og ej heller kan tage hende med sig nogen Steds, kunde tyde paa, at den Skrøbelighed, der allerede den Gang forfulgte Regina, var en Sindslidelse. Da hun paa den Tid foruden Bekymringerne for deres Eksistens og for Faderens Skæbne end videre havde en Hjærtesorg eller dog blev ramt af Begivenheder af saa stor Betydning, som en paa tvungen og derefter hævet Forlovelse altid maa have for en ung Pige, tør man ikke tvivle om, at det var Vanvids Anfald, af hvilke hun blev hjemsøgt. Denne Alliance faar man Underretning om i en Efterskrift til et af Fru Malenes Breve til Manden, medens han sad fangen i Viborg; den lyder saaledes: »Ridderen haver alle sine Heste herfra og haver igjen faaet hannem hans Armbaad med alt hvis han haver givet hende, det ringeste med det meste. Hun haver ogsaa hendes Armbaad faaet fra hannem igjen, det lader hun eder vide.« Hvem var denne Ridder, der trækker sig tilbage, da Læset holder, eller som Malene Munk maaske ikke skjætter om at faa til Svigersøn, efter at hun ved den kongelige Bevilling har faaet Ret til at føre Roret? Da Registrerings-Forretningen d. 23. August skete i Overværelse af en tysk Ridder, ærlig og velbyrdig Mand Hr. Melkior von Leven, ligger det ikke fjærnt at gjætte paa ham som Jomfru Reginas Bejler, især da hans Navn ogsaa paa anden Maade er knyttet til Familien paa Vig, idet det næppe er tilfældigt, at Registrerings-Aktstykket, som findes i Gehejmearkivet, har et Omslag, hvorpaa der med yngre Haand staar skrevet: »Melkior von Levens Gods«. Sammenhængen turde da være den, at Hr. von Leven er en af Hr. Sigfreds Kreditorer — maaske er det ham, der skal have de 3000 Dlr. med deres Rente til denne Omslag —, hvis Bekjendtskab Friherren nok har gjort paa Kiels Gader. Som passende Vederlag for disse Penge, som Hr. Sigfred ikke har kunnet udrede, har denne noble Mand lovet Ridderen sit eneste levende Barn til Ægte; hun var jo Arving til Herningholm,

der under en fornuftig Styrelse nok kunde svare Rente. Da Forlovelsen blev hævet, hvad Grund der nu end har været dertil, vidste Fru Malene vel saa ingen anden Udvej til at kvitte med Ridderen end at overlade ham Hr. Sigfreds Kostbarheder og Garderobe.

Regina Reinschatt fik dog, som vi have set, en anden Bejler, og det kan ikke have været længe efter Friherrns Indsættelse paa Dragsholm, at hun blev gift med Jørgen Lykke; thi i Aaret 1637 er hendes Søn Erik ikke længere umyndig. Da hendes Mand var død (1633), blev der beskikket hende en Væрге i Palle Rodsten. Den unge Erik Lykke og hans Søster Margrethe faa desuden hver sin Væрге. Da Fru Regina »ikke er ved den Forstand, at hun hendes Hus og umyndige Børn kan forestaa«, er det nødvendigt, at Boet snart skiftes, for at der kan blive hende forordnet et Sted og Varetægt i hendes bedrøvelige Stand. Anders Bille og Falk Gøye faa Paalæg om at foretage Skiftet; men det gaar ikke saa fort. Anders Bille bliver syg, og Palle Rodsten beder sig fritaget for Værgemaalet. Afdøde Jørgen Lykkes Broder Falk til Bollerup har Fordring i Boet, og Søsteren Anna Lykke, Frederik Qvitzaus Enke, melder sig i lignende Ærende. 1636 i November er der endnu ikke skiftet til ikke ringe Skade og Præjudits for Arvingerne i deres højlige Nød, navnlig Moderen »i hendes bedrøvelige Tilstand«. Stakkels Regina! Hun har vist ikke haft det godt; hun var bleven anbragt hos Bonden Jens Klavsen, der endnu 1638 ingen Betaling har faaet for hendes Underhold.

Datteren Margrethe døde kort efter Faderen, og Sønnen Erik Lykke giftede sig under sin Stand. Det var nok en Præstedatter¹⁾, med hvem han levede, og som ved hans tidlige Død 1643 betragtedes som hans Hustru, selv om der, hvad der vel er det sandsynligste, aldrig har funden nogen Vielse Sted. Denne Erik Lykkes Adfærd var for Datidens Bevidsthed saa udpræget abnorm, at man vel maa sige, at han kun handlede saaledes i Egenskab af den gale Sigfred Rindskats Dattersøn og aandelige Arvtager. Hans og Søsterens knapt

¹⁾ Denne Meddelelse skyldes Hr. Arkivsekretær A. Thiset, hvis værdifulde og med saa stor Velvilje ydede Vejledning ikke noksom kan paaskjønnes.

tilmaalte Levetid viser ogsaa hen imod Slægtens fortsatte Degeneration.

Efter Erik Lykkes Død var hans sindssyge Moder eneste Arving til Fjøllemose, saa at hun vel ikke har lidt Nød i sine sidste Aar; thi vel efterlod hendes Søn sig Børn, men de kunde saa lidt som Enken arve Jordegods — de vare jo Vanbyrdinge.

I og for sig vilde denne tyske Friherre — fraset den psykologiske Interesse, som han og hans Afkom frembyde, og den tragiske Skæbne, der ganske naturlig maatte ramme dem — ikke være værdig at drages frem af det Glemselens Mørke, som de følgende Aarhundreder have sænket over ham. Men hans Liv giver dog indirekte et Bidrag til Bedømmelsen af de indfødte Mænd af den gamle Adel, den, som Enevoldsmagten var saa gram. Saadanne Typer som Hr. Sigfred have nemlig, uden at høre til den danske Adel, bidraget mægtig til at bringe denne i Vanry. Man har tankeløst overført den enkelte Adelsmands Uregelmæssigheder — selv om han, som i dette Tilfælde, var en vild-fremmed Mand — paa hele Klassen, der som den rige og begunstigede Stand altid maatte være misundt og Had underlagt, og man har alt for ofte sagt: ja, saadan var de Adelsmænd. Det turde tvært imod være en Regel, som Undtagelserne kun kunne bekræfte, at Datidens indfødte Adel almindeligvis ingen brutal Raahed udviste mod de smaa i Samfundet; dette var den saa livlig indvandrende tyske Adel forbeholdt.

Ogsaa i en anden Henseende have Beretningerne om Friherre von Reinschatt Interesse for os, idet de kaste et smukt Lys over Kongen i hans unge, kraftige Aar og over hans forstandige Raad; Hr. Sigfreds Dømfældelse er en Blomst i den Krans af Retfærds Handlinger, som pryde den unge Kong Kristians Minde.